

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

RONDE WARE ZELFBEPROEVING II

Wij zagen reeds hoe de reformatoren Luther en Calvin over de rechte voorbereiding om tot het avondmaal te komen, spraken. Er werden door hen geen bijzondere vereisten genoemd. Een angstvallig zelfonderzoek werd afgewezen. Zij legden de nadruk op het bevel en de belofte van Christus en concentreerden alles op een oprecht geloof. Wie in dat geloof tot Christus' tafel nadert, heeft de waardigheid, die door de Here geëist wordt.

Na de grote synode van Dordt (1618-1619) zien wij een andere benadering naar voren komen. De mannen van de Nadere Reformatie verplaatsen de aandacht van de gerichtheid op Gods beloften (het heil in Christus) naar de subjectieve gesteldheid van de avondmaalsganger.¹ Hun ijver voor de vroomheid over de hele linie van het leven brengt hen ertoe, om in een volkskerk waarin velen in naam gereformeerd zijn², aan te dringen op een nauwgezet zelfonderzoek. Halve christenen en

schijnchristenen moeten van het avondmaal worden teruggehouden. Het avondmaal is slechts voor hen die bekeerd zijn. Zo komt de 'staat' van de avondmaalsganger bij de voorbereiding al meer in het middelpunt te staan. Daarbij mogen wij niet vergeten dat bij de mannen van de Nadere Reformatie een sterk pastoraal motief in her spel was: zij wilden de mensen brengen tot een werkelijk waardig gedenken van de dood van Christus.

Wilhelmus à Brakel

Eén van de meest bekende en invloedrijke vertegenwoordigers van de Nadere Reformatie is Wilhelmus à Brakel (1635-1711). Zijn hoofdwerk *Redelijke Godsdienst* beleefde vele herdrukken en stond tot onder de Afscheiden toe³ in hoog aanzien. Bijzonder populair was wat Brakel in zijn hoofdwerk schreef over het avondmaal. Dit gedeelte verscheen ook als afzonderlijke Omdat 'Vader' Brakel zo grote invloed heeft uitgeoefend, geven wij aandacht aan wat hij over de praktijk van het heilig avondmaal in hoofdstuk 41 van zijn genoemde boek schrijft. Uitvoerig handelt Brakel over de voorbereiding, die hij een 'zwaer werk' noemt. Deze voorbereiding

HOOFDARTIKEL

Rond de ware zelfbeproeving II

A.N. Hendriks

UIT DE SCHRIFT

Uitgekozen vreemdelingen

T. Groenveld

KERKELIJK LEVEN

Uitverkiezing, hoe en wanneer?

W.G. de Vries

GELEGEN/ONGELEGEN

J. Kamphuis

KUNST

Piet Mondriaan en de Gereformeerde Kerk van Amsterdam II (slot)

J.M. de Jong

GEKNIPTVOORVANDAAG

Vragen om vergeving

UIT DE KERKEN

MISSIONOLOGIE

Protest tegen een samenleving, die veelvormig wil zijn (Lessley Newbigin) I

J.A. Boersema

PERSCHOUW

R. ter Beek

wordt door hem in drie delen uiteengelegd: eerst spreekt hij over 'de opwekkinge van verlangen', dan over de 'be-proevinge van zichzelf' en daarna over de 'vercieringe', waaronder hij het bruiloftskleed verstaat, dat de avondmaalsganger moet dragen.

Brakel geeft veel aandacht aan de 'opwekkinge'. De achtergrond zullen wij moeten zoeken in de toenemende invloed van het *labadisme*⁵, dat velen het avondmaal deed mijden.⁶

Brakel schildert de heerlijkheid van het avondmaal. Hij noemt het een 'portael des hemels', een 'huis Gods'. Want aan het avondmaal komt de drieënige God tot ons. Wij moeten dan ook 'gaende gemaakt' worden in het verlangen om God daar te ontmoeten en met Mozes zeggen: Ik zal mij daarheen wenden en dit grote gezicht bezien.

Wanneer Brakel over de *zelfbeproeving* gaat spreken, wijst hij erop dat men Gods Woord tot richtsnoer moet nemen. Daaruit blijkt dat onbekeerden niet mogen toetreden: 'Een vreemdeling, een onbesnedene, een verontreinigde mochte van het Pascha niet eten, en soo nu ook niet van desen brode ende drinkbeker: voor onbekeerde is niet een eenige belofte, en dies ook geen verzegeling. Onbekeerde zijn doot in sonden en misdaden; nu, doode en konnen niet eten; 't Geloove is de mondt ende de handt der ziele: de onbekeerde en hebben geen geloove; dies en konnense niet eten van dat broodt, dat alleen voor den geloovigen is bereydt...'.⁷

Met nadruk stelt Brakel echter dat de *bekeerden* niet weg mogen blijven. Pastoraal gaat hij in op de vraag wat iemand moet doen bij de voorbereiding die 'niet kan komen tot kennis van zijn staet, en geen besluit kan maken of hy bekeert is of niet'. Aan het adres van zo'n 'onversekerde' merkt Brakel op: 'Men heeft niet van nooden, eer men aengaet, een volkomen, vaste, werksame versekeringe, sonder bekommernisse, dat men in staet der

genade is, en een wederkeeren op die versekeringe: maer 't is genoeg dat men overtuyght is van de uytgaende daden des geloofs ende der bekeeringe, al derft men dese Conclusie daer uyt niet opmaken, ik geloove, ik ben bekeert'.⁸

Om de mensen te helpen bij de vraag: mag ik naar het avondmaal?, tekent Vader Brakel wat een waar gelovige 'in hem sal bevinden'. Hij schrijft dan: '(a) Dat hy met al zijn herte, de eene tijd wel gevoeliger als de andere tijd, uytgaet na den Here Jesus, om door zijn bloedt gerechtvaardigt, om door sijne volbrenginge van de Wet met sijne heyligheyt bekleedt, ende door sijnen Geest verandert ende geheyligt te worden; dat hy na Jesus uytstiet, verlanght, roept, loopt, wacht, sig aan hem daer toe overgeeft, dat hy tegen het ongeloove worstelt om Jesus in het herte te brengen, ende om versekerd te worden dat men in hem gelooft, en deel heeft aan hem ende sijne goederen. (b) Hy sal bevinden dat hy niet te vreden kan zijn met te gelooven dat hy genade verkregen heeft: maer dat hy met al zijn herte begeert de bestinge, het genot, de smaak van de goederen des verbonds, dat hij verliefd is op een dadelijke vereeniging met Godt, op een leven met een indruk van des Heeren tegenwoordigheyt, op vrede der consciëntie, op de liefde en vrees des Heeren: Als hy dit mist, soo is hy ontroert, heeft hy het verloren, hy kan niet rusten tot dat hy het wederom bekomt; want 't is zijn leven, sijne soetigheyt, sijne saligheyt. (c) Hy sal in hem bevinden een haet en afkeer van de sonde, een smerte als hy sondigt, een 't elkens weer opstaen, een loopen na 't bloedt van Jesus tot versoeninge, een lust ende liefde om den Heere welbehagelijk te leven: Hy bevindt in sich een strijd tusschen vleesch ende geest; dat de aerdsche begeerlijkheden hem gedurigh tot de aerde, en van Godt af-trekken, en dat de geest, het herboren gedeelte, het geestelijke leven dat in hem is, hem gedurigh wederom van de sonde tot Godt trekt, en dat in desen strijd dan het vleesch tot sijne smerte de overhandt heeft, en somtijds tot sijne blijdschap de geest'.⁹

Wanneer iemand nu in waarheid 'dese gestalten ende werkingen in hem bevindt', is hij in staat om tot Christus' tafel te gaan 'al heeft hy de klare versekeringe' niet.

Als derde onderdeel van de voorbereiding noemt Brakel de 'vercieringe': men moet het bruiloftskleed dragen (Matt. 22 : 12, 13) om Christus, de Bruidegom, te ontmoeten. Deze 'vercieringe' betreft Brakel niet op de staat van de avondmaalsganger, maar op diens stand. Het is het zich opmaken van de bruid, om tot haar Bruidegom te gaan. Het gaat hier dus om de rechte houding van de avondmaalsganger.

Tot deze versiering behoort volgens Brakel o.a. 'een verwakkinge van het historisch-geloove, door een stille meditatie en overdenkinge van het geheele werk der verlossing, met approbatie ende blijdschap...'; het zich in staat brengen 'om een voorwerp te zijn van vrije genade' door klein te worden voor God; 'een herstel in het verbond der genaden, en een vernieuwinge deszelfs' die bestaat in het zich opnieuw verbinden aan de Here en zijn

KERNREDACTIE:

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, DRS. C.J. DE RIJTER, DRS. H. VELD-MAN, PROF. DR. K. VELING.

MEDEWERKERS:

DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, A.JOH. KISJES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMELIK.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland).
Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

dienst: 'een ernstigh voornemen om heyligher te leven'. Brakel rekent tot de versiering ook nog een hoogachting hebben voor de kerk als het volk van God, en een hart dat in liefde uitgaat tot alle kinderen van God, ja tot alle mensen.

Aan het slot van wat hij zegt over de voorbereiding geeft Brakel nog een waarschuwing, waarin wij opnieuw ontdekken, hoe pastoraal hij naar de mensen wil toekomen: 'Bepaalt u niet tot een tijdt, hoe lange gy in de Voorbereydinge besig sult sijn, en tot een maniere, hoe gy het sult doen, op dat gy niet verwezter en ontroert en wordet, als gy het soo stip niet na en komt; Want de Heylige Geest is vry in sijne werkinge, alleen datter geen luychyt en sloffigheyt onder loope. Doet u ook geen geweld acn, om in sulken gestalte juist te willen komen, soo en soo heftig te willen aengedaen sijn: Dat vertoont inbeeldinge van eygen krachten, en eygen wille. Het werk in stille gelatentheyt te doen, onthlont te sijn, te wachten, den Geest niet voor uyt te loopen; maer des selfs leydinge te volgen, dat geeft de beste Voorheredyng, dat leert op de voorbereydinge niet te steunen.'''

Wanneer wij vergelijken wat Brakel zegt over de voorbereiding met wat wij vonden bij Luther en Calvijn, dan treft ons de *verschuiving*. De aandacht is niet meer sterk gericht op Christus en zijn heil, op Gods vaste beloften, maar op *de christen en zijn staat*. Brakel geeft nauwkeurig aan welke gestalten en werkingen men in zich moet bevinden. wil men aan het avondmaal kunnen deelnemen. Van de soberheid van de reformatoren is bij hem weinig meer terug te vinden. Al mitigeert Brakel zijn uiteenzetting door zijn waarschuwing aan het slot. toch blijft overeind staan. dat een mens heel wat moet kennen en bevinden om tot het avondmaal te kunnen komen.

Wat wij bij Brakel vinden, zet zich bij de mannen van de Nadere Reformatie steeds sterker door: de zelfbeproeving wordt geconcentreerd op de vraag, of men wel een bekeerde mens is.

F.A. Lampe

Als voorbeeld van deze ontwikkeling noemen wij F.A. Lampe (1683-1729), die beschouwd kan worden als een eerste vertegenwoordiger van de tweede fase van de Nadere Reformatie, een fase die men tegenwoordig aanduidt als die van het gereformeerde Piëtisme.¹¹ Hoewel Lampe slechts even jaar in Nederland werkzaam is geweest, is zijn invloed én door de veelheid van zijn werk én door de kwaliteit ervan verbazingwekkend groot geweest.¹² Het ging Lampe om een bevindelijke geloofskennis, die niets anders is dan door de Heilige Geest aan het hart toegepaste waarheid. waarheid in het binnenste. Lampe heeft zich in een afzonderlijk geschrift nadrukkelijk beziggehouden met de persoonlijke voorbereiding op de viering van het avondmaal.¹³ Hij benadrukt dat het avondmaal een 'naauwe Voorbereydinge' vergt. Maar als het gaat om de vrijmoedigheid om tot het avondmaal te komen, verwijst Lampe niet naar de belofte en het bevel van Christus, maar naar het zeker zijn omtrent zijn staat als een be-

keerde mens. Typerend voor hem is dat hij zegt: 'Niets is er van een grootere aangelegentheit voor een onsterffelijke ziele als om te weten of zij een vasten grondt der hoop van haren staat der genade en alsoo van haar eeuwig wel zijn heeft. De aeckerheit daarvan is een fonteyne van alle vertroostinge'.¹⁴

Om nu tot deze zekerheid te geraken is de zelfbeproeving noodzakelijk. Zó kan men 'aan zich selfs bekendt worden'.

In drie hoofdstukken handelt Lampe over de 'Beproevinge'. De eerste beproeving noemt hij die 'der Kenteken; Of men in den staat der genade is?'; de tweede beproeving betreft zich op 'den Wasdom in de genade'; de derde gaat over de vraag: 'Of men voor tegenwoordig sijne ziele in een rechte Godebehaaglijke gestalte bevindt?' De eerste beproeving is bij Lampe beslissend om recht te hebben tot deelname aan het avondmaal. Wil men kunnen komen tot de tafel van Christus, dan moet men *kenmerken* bij zich opmerken, 'Kentekens, door welke men verskert kan zijn dat men in den staat der genaden is'.¹⁵

Lampe waarschuwt dat men deze kenmerken niet te licht, maar ook niet te zwaar moet maken. Het gaat er om 'Of men de eerste beginselen. van welke het werk der genade begint, en die de swakste christenen met de sterksten gemeen hebben, hij zich bespeuren kan'.¹⁶ Tot deze eerste beginselen van het werk van de genade behoren het geloof en de wedergeboorte. Tot deze 'beyde stukken' kunnen alle kenmerken die Gods Woord tot beproeving voorstelt, teruggebracht worden.

Om nu de beproeving of men waarlijk het geloof en de bekering deelachtig is geworden, des te lichter en zekerder te kunnen volbrengen, moet men 'de eerste beginselen van soodanige genade-werkingen voor zich nemen en navorsch en of men deselve in sijne ziele bevindt'.¹⁷ Uitvoerig beschrijft Lampe dan wat er aan 'eerste beginselen' in begeerten, overtuigingen en bevindingen in ons gevonden moet worden. Door zo in de spiegel van de kenmerken te kijken, krijgt men zekerheid omtrent zijn staat en gaat men weten, of men reden heeft zich onder de huisgenoten van God te rekenen.

Lampe ziet het opmerken van kenmerken zozeer als de weg om tot zekerheid te komen, dat hij meent dat dit ons ook sterk maakt tegen de twijfel, die satan juist bij het avondmaal in ons hart wil zaaien. Niets zal de gelovigen meer tegen zijn aanvallen sterken en ook alle rook van twijfelmoedige gedachten verdrijven 'dan wanneer men eerst kort van te voren van nieuws den grondt sijner hoop besigtigt en vast bevonden heeft'.¹⁸

Wie de uiteenzettingen van de mannen van de Nadere Reformatie en van het gereformeerde Piëtisme leest, moet altijd in rekening brengen dat zij enerzijds ijverden voor de heiligheid van het avondmaal in een kerk waarin vele naam-christenen waren. en dat zij anderzijds zich pastoraal veel moeite gaven om zwakken en kleinen in het geloof tot een recht deelhiemen aan het avondmaal te brengen.

Maar de manier waarop zij dit deden, verwijderde zich sterk van het onderwijs van de reformatoren en roept ernstige bedenkingen op. De aandacht werd verlegd ván Gods beloften in Christus náár de 'staat' van de mens. Het zeker zijn van eigen geloof verdrong al meer de zekerheid van het geloof. Het zicht op Christus' bevel en belofte week door een overmatige zorg voor de subjectieve gesteldheid van de avondmaalsganger. Het door hen bepleite zelfonderzoek ontnam in feite de mensen de vrijmoedigheid en deed velen uiteindelijk het avondmaal mijden!¹⁹

A.N. Hendriks

¹ Vgl. voor een typering van de Nadere Reformatie *Opgang en voortgang der reformatie. Een keuze uit lezingen en artikelen van prof. dr. S. van der Linde*, Amsterdam 1976, p. 151 e.v.; W. van 't Spijker, 'Bronnen van de Nadere Reformatie', in: *De Nadere Reformatie en het Gereformeerd Piëtisme*, T. Brienens e.a., 's-Gravenhage (1989), p. 16: 'Wij beschouwen de Nadere Reformatie als de poging tot een strikte doorvoering van de eigenlijke Reformatie in de meest volle zin van het woord over alle gebieden van kerk, geloof en leven binnen de Nederlandse situatie aan het eind van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw'.

² Vgl. de uitspraak van één van de eerste mannen van de Nadere Reformatie, W. Teellinck: 'Een christen is een gans zeldzaam dier' (geciteerd bij W. van 't Spijker, a.w., p. 20).

³ H. Algra, *Het wonder van de 19e eeuw*, Franeker (1966²), vermeldt dat de jonge dominee Durk Postma de kerkeraad van Minnertsma voorstelde 'om op elke kerkeraadsvergadering na het afdoen van de lopende zaken een gedeelte te behandelen uit de Redelijke Godsdienst van Brakel' (p. 208).

⁴ C. Graafland, 'Nadere Reformatie. G. Voetius, W. à Brakel, J. Verschuier', in: *Bij brood en beker*, Goudriaan 1980, p. 256.

⁵ Voor de invloed van het labadisme op de ontwikkeling van de Nadere Reformatie vgl. C. Graafland, 'De Nadere Reformatie en het Labadisme', in: *De Nadere Reformatie en het Gereformeerd Piëtisme*, p. 275 e.v. Voor de leer van Jean de Labadie c.s. vgl. H.J. Meijerink, *Reformatie en Mystiek*, Goes 1956, p. 146 e.v.

⁶ C. Graafland, 'Nadere Reformatie. G. Voetius, W. à Brakel, J. Verschuier', schrijft: 'Gezien de negatieve, avondmaalsmijdende invloed die van dit labadistische streven uitging, is het dan ook te verklaren, dat Brakel meer ruimte geeft aan de opwekking tot dan aan de zelfbeproeving voor het avondmaal, ook al wil hij deze laatste volstrekt ernstig nemen' (p. 263).

⁷ Wilhelmus à Brakel, *Logikè Latreia, dat is Redelyke Godsdienst*, I, Rotterdam 1713, p. 1030.

⁸ Wilhelmus à Brakel, a.w., p. 1031.

⁹ Wilhelmus à Brakel, a.w., p. 1031, 1032.

¹⁰ Wilhelmus à Brakel, a.w., p. 1038.

¹¹ Vgl. A.G. Knevel, 'De praktijk van het Heilig Avondmaal in de Nadere Reformatie', in: *Het Heilig Avondmaal*, red. A.G. Knevel (Theologische Verkenningen Evangelische Omroep), Kampen 1990, p. 58.

¹² Vgl. C. Graafland, 'Friedrich Adolph Lampe (1683-1729)', in: *De Nadere Reformatie en het Gereformeerd Piëtisme*, p. 244.

¹³ F.A. Lampe, *Het heylige Bruydt-Cieraat der Bruylofts-Gasten des Lams, Aan syne Verbonds-Tafel*, Amsterdam 1721².

¹⁴ F.A. Lampe, a.w., p. 42.

¹⁵ F.A. Lampe, a.w., p. 49.

¹⁶ F.A. Lampe, a.w., p. 53, 54.

¹⁷ F.A. Lampe, a.w., p. 60.

¹⁸ F.A. Lampe, a.w., p. 52.

¹⁹ Vgl. A.F.N. Lekkerkerker, *De tafel des Heren*, Baarn (1961), p. 128. Vgl. ook C. Graafland, 'Nadere Reformatie. G. Voetius, W. à Brakel, J. Verschuier', p. 278.

UITGEKOZEN VREEMDELINGEN

Petrus, een apostel van Jezus Christus, aan de vreemdelingen, die in de verstrooiing zijn...

I Petrus 1 : 1

Vreemdelingen

Vreemdelingen hebben vaak een niet-benijdenswaardige positie. Ze worden argwanend bekeken, want ze zijn anders dan de anderen. En komen er problemen, dan kunnen ze gemakkelijk als zondebok fungeren.

De joden hebben dat de eeuwen door gemerkt, Turken, Surinamers, Antillianen en anderen in Nederland kunnen erover meepraten; en wat racisme wordt genoemd in West-Europa is vaak niets anders dan vreemdelingenhaat. Petrus noemt de lezers van zijn brief vreemdelingen.

De christenen in Klein-Azië leefden in de kwetsbare positie van een minderheid.

Ze worden vreemdelingen genoemd, niet omdat ze van andere plaatsen of landen zijn gekomen naar Klein-Azië, maar omdat ze burgers zijn geworden van het koninkrijk van God.

En dat betekent dat ze anders denken en geloven dan de mensen om hen heen. En dat ze ook anders gaan leven.

Ze worden door de mensen argwanend bekeken.

Dat blijkt in 4 : 4, waar Petrus schrijft:

Daarom bevreemd het hen (= de heidenen), dat gij u niet met hen stort in diezelfde poel van liederlijkheid...

Christenen zijn anders – dus verdacht. Ze doen niet mee met wat *men* vindt en *men* denkt en *men* doet.

Volk van God

Waarom ben je als christen anders?

Omdat je dat graag wilt? Omdat je je afzet tegen 'de anderen', tegen 'de wereld'?

Zoek je het isolement? Ben je wereldvreemd?

Nee, als het goed is niet.

Maar je *merkt* dat je anders bent.

Dat de gemeenschap der heiligen sterker is dan de band met je buurtgenoten, ook al heb je met die laatsten misschien goed contact.

Je leven is anders, je prioriteiten liggen anders.

Je leven wordt gebouwd op het hechte fundament Christus. Op Hem, de hoeksteen bouwt God een huis van levende stenen, de gemeente van Christus (2 : 5).

God heeft ons uitgekozen om zijn volk te zijn, een heilige natie, geroepen om Gods grote daden te verkondigen (2 : 9-10). Dát maakt ons anders.

Praktijk

Hoe is dat bij ons in de praktijk?

Leven we ook werkelijk anders?

Of doen we maar mee met andere mensen, om de lieve vrede?

Als je niei meedoet mei zwartwerken, als je schuine moppen niei weet ie waarderen en dat ook zegt, als je niet meedoet met dat schamper spreken over dat gezin waar al vier kinderen zijn en nu de vijfde op komst is, als je het niet normaal vindt dat een jongen en een meisje gaan samenwonen, dan word je aangekeken alsof je van een andere planeet komt. Wat een ouderwetse ideeën!

Dan voel je ook de pijn van het anders-zijn – wie wil er niet graag serieus genomen worden, wie wil er nu graag ouderwets of zelfs belachelijk gevonden worden.

En wat kan het dan verleidelijk zijn om je toch maar aan te passen, om maar te laten zien dat je niet zo'n stijve gereformeerde heni, maar dat je ook soepel en verdraagzaam denkt.

Verleidelijk om met de ander mee te praten, of in elk geval om er niet tegenin te gaan, om door je zwijgen te suggereren dat je het met hem of haar eens bent.

Uitgekozen

Je zou jezelf bijna zielig gaan vinden als je in zo'n positie komt, of liever: als je in zo'n positie zit, want je bent 'vreemdeling en bijwoner' (2 : 11).

Maar laten we voorop stellen dat het een *voorrecht* is.

Want we zijn door God uitgekozen om zijn volk te zijn.

En van wie kun je beter onderdaan zijn dan van Hem.

Koningskinderen in zijn kooninkrijk.

De drienige God heeft ons geïepen:

...de uitverkorenen naar de voorkennis van God, de Vader, in heiliging door de Geest, tot gehoorzaamheid en besprenging niet het bloed van Jezus Christus.

Wat staat daar veel in zo'n paar woorden.

Teveel om op één bladzijde in *De Reformatie* te bespreken.

Maar in elk geval: als vreemdelingen zijn we in een kwetsbare positie: de christenen in Klein-Azië ondervonden de gevolgen aan den lijve. Op verschillende plaatsen wordt over lijden gesproken. Lijden om Christus' naam.

Als wij wat meewarig aangekeken worden, als wij uitgelachen of zelfs getreiterd worden om ons geloof, dan merken we daar ook iets van.

Kwetsbaar, maar tegelijk onder de machtige bescherming van Vader. We zijn vreemdelingen, omdat we onze wortel, niet hebben in onze samenleving, maar omdat we ons heil zoeken bij Christus.

Hij heeft zijn bloed voor ons gegeven.

En daarom mogen we burgers zijn van Gods koninkrijk.

Dat is geen prestatie van onze kant. We zijn geen elite, maar mensen die door God uit het heidendom getrokken zijn tot zijn wonderbaar licht. Uitgekozen! Wat wil je anders dan Gods grote daden verkondigen (2 : 9)!

T. Grunenveld

KERKELIJK LEVEN

UITVERKIEZING, HOE EN WANNEER?

Van de hand van dr. H. Venema, emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Rodeschool, verscheen recent het boek *Uitverkiezing? Jazeker! Maar hoe?* (Uitg. Van den Berg, Kampen 1992. prijs f 29,95).

Waarom we onder 'Kerkelijk Leven' op dit hoek ingaan? Wel, omdat het niet alleen lezers zoekt, maar ook ons kerkelijk leven in het algemeen raakt, zoals uit het vervolg zal blijken.

Het sympathieke van dit boek is, dat de auteur in een keur van (exegetische) argumenten terecht komt maar weer erop hamert dat God niet de auteur, de bewerkster en aanstichter van de zonde is.

Het belangrijke van zijn publikatie is ook, dat hij de volle nadruk legt op de verantwoordelijkheid van elk mens, die niet 'uitgespeeld' mag worden tegen Gods verkiezende genade.

Maar het bedenkelijke en gevaarlijke van dit boek is, dat de schrijver eigenlijk op meer dan één punt in strijd komt met de gereformeerde confessie en daarmee ook met Gods Woord. Dat is een zware beschuldiging – ik beseef het –, maar ik kan niet anders concluderen, na lezing van zijn boek, dan dat hij God maakt tot iemand die achter de feiten aankomt en dat hij daarmee in remonstrantse wateren terecht gekomen is, hoezeer hij dit remonstrantisme ook wil verwerpen.

In het vervolg van dit artikel wil ik dit nader aantonen.

De overtuiging van dr. Venema

Aan de ene kant verzet de auteur van dit boek zich duidelijk tegen het remonstrantisme. Daarom bestrijdt hij de gedachte: God laat het evangelie van de verzoening prediken ... 'Maar of dit evangelie geloofd en aanvaard wordt en zo de verzoening werkelijk tot stand komt, dat hangt van de mens af, van zijn in volle vrijheid genomen beslissing. Aan de eer van God wordt zo tekort gedaan...' (13). Daartegenover houdt dr. Venema vol dat God bepaalde keuzes, die zichzelf in de ondergang en zonde gestort hebben, uit genade tot het geloof uitkiest. Gods verkiezen wordt daarmee een historisch gebeuren. Maar de schrijver wil perse niet teruggaan tot een eeuwig besluit van God. Daarin verzet hij zich tegen wat Calvin en alle gereformeerde theologen hierover beleden hebben. En niet alleen de gereformeerde theologen, maar ook de gereformeerde belijdenis.

Volgens hem is de algemeen gangbare opvatting over de uitverkiezing niet juist. 'God heeft niet bij voorbaat de menselijke geschiedenis vastgesteld' (27). God is zelf wel

de eeuwige. Maar zijn verkiezend werk vindt alleen maar plaats in de geschiedenis, na de schepping en de zondeval (41). Daar zit geen besluitvorming van God achter, maar slechts het verrichten van een actie. Wel zegt de Bijbel dat God van eeuwigheid tot eeuwigheid God is, maar we zouden volgens de schrijver van dit boek de door God gestelde grenzen overschrijden, als we menen te kunnen stellen dat God alles weet. vóórdat het er is, omdat Hij van eeuwigheid het verloop van alle dingen heeft geregeld. 'Wel leert de Bijbel dat God alles weet, maar dan doordat Hij van alles kennisneemt, alles onderzoekt, waarneemt en Hem niets ontgaat' (63). Dus bij God zou alleen proefondervindelijke kennis zijn! 'Dat God weet van zonde en schuld, van oordeel en straf, van toorn en gericht, van ramp en onheil, dat vindt zijn oorzaak in het doen van mensen' (66). Maar dat Hij weet van verlossing en herstel, dat koint heletnaal uit Hemzelf voort. Volgens dr. Venema hebben de Dordtse Leerregeles dan ook 'de basis van Gods openbaring verlaten', wanneer ze leren dat de uitverkiezing een onveranderlijk voornemen van God is, waardoor Hij uit het gevallen menselijk geslacht een vast en groot aantal mensen in Christus tot heil heeft uitgekozen vóór de grondlegging van de wereld (31, 32). Gods raad en voorkennis, waarover bijv. Hand. 2 : 23 spreekt, gaat dan ook niet terug in de eeuwigheid, maar spreken van Gods handelen in de geschiedenis (90). Zo ligt het ook met de zondeval. 'En toen tot Gods grote teleurstelling de zonde in de wereld kwam door de moedwillige ongehoorzaamheid van de mens en daarmee ook de ellende en de dood, heeft God zich gericht op verlossing en herstel voor een verloren wereld' (100). God heeft van tevoren niet zien aankomen dat het met zijn schepping mis zou gaan, en dat de mens in zonde zou vallen (116). Voor God kwam de zondeval onverwacht. God heeft deze niet gewild, maar God heeft deze ook niet zien aankomen (170). Gods raad betekent wel dat Hij 'met verstand en overleg te werk gaat in alles wat Hij onderneemt'. Zo heeft God 'vóór Hij hemel en aarde schiep bij zichzelf overlegd hoe Hij die maken zou, Roe Hij de aarde zou inrichten tot een goede woonplaats voor mens en dier en hoe Hij in het bijzonder de mens zou maken naar zijn beeld, als zijn gelijkenis' (99, 100).

Vatten wij de overtuiging van dr. Venema samen, dan komt deze hierop neer. Er bestond bij God wel een plan om de wereld te maken niet al wat erop is. Dat plan gaat tot in eeuwigheid terug. Maar dat de mens in zonde zou vallen, dat heeft God niet zien aankomen, dat gebeurde voor hem onverwacht. En toen dit tot zijn teleurstelling toch gebeurde, heeft Hij maatregelen tot verlossing getroffen. Daarbij was Hij niet afhankelijk van de menselijke goede wil, maar grijpt Hij verkiezend in en hoeft niet af te wachten, of de mens zo vriendelijk is te geloven. Nee. Hij verkiest daartoe in Christus zondaren in deze tijd.

Tegenstrijdigheden

Dit is de ene lijn, die dr. Venemii trekt. Maar tegelijk le-

zen we bij hem: 'God wordt in de Bijbel niet als een zwakke, machteloze God getekend, die zich erbij moet neerleggen dat her in de wereld niet zn toegaat als Hij graag zou willen'. Hij komt dan ook tot een vast getal van uitverkorenen: 'Zeker, God komt tot zijn groot en vast aantal' (146). Hij heeft dan wel niet 'in de eeuwigheid vastgelegd wie eens verkoren en verworpen zullen worden' (113), maar blijkbaar gebeurt dit wel hij Gods verkiezend ingrijpen in de tijd. Daarom put de auteur zich ook uit in het bespreken van allerlei Schriftplaatsen die over de verkiezing: handelen, maar volgens hem gaat het daarin altijd om een verkiezing die in de geschiedenis plaatsvindt. Daarmee denkt hij de troost die in de leer van de verkiezing ligt, te kunnen handhaven.

Nu komt het me voor, dat hij op deze wijze zijn doel volledig voorbij schiet. Want – in de eerste plaats – een God die machteloos moet toezien dat het met zijn schepping misgaat, die er ook niets aan doen kan dat er zoveel ellende op zijn aarde is ontstaan, kan niet echt troosten. Hiermee komt naar mijn oordeel dr. Venema op de lijn te staan van heel wat moderne theologen, die consequent alle ziekte, lijden en dood alleen maar op rekening van satan schrijven h la Harold S. Kushner in zijn boek *Ais het kwaad goede mensen treft*.

En – in de tweede plaats – als in de tijd en in de geschiedenis wel geldt dat God een vast aantal mensen uitkiest om behouden te worden en Hij anderen in hun verlorenheid laat liggen, wat voor 'meerwaarde' ligt daarin dan op het standpunt van de schrijver in, nu dit niet 'tot de eeuwigheid' teruggaat? Het effect blijft dan toch immers hetzelfde? Daarom neemt hij meteen wat hij nver dat 'vaste getal' schreef ook weer terug. Hij bestrijdt de gedachte dat de uitverkorenen altijd uitverkoren zijn en dat ook blijven. Daarin gaat hij zelfs verder dan de Remonstranten, die wel ten onrechte onderscheid maakten tussen een onvolkomen en een volkomen uitverkiezing, maar van de laatste toch schreven: 'De volkomen uitverkiezing daarentegen kan niet herroepen worden: 7ij is definitief en onvoorwaardelijk' (DL I, Veroordeling der dwalingen, p. 2). Ja nog sterker, op de conferentie van Den Haag 1611 beleden ook de Remonstranten 'Dat God een eeuwig onveranderlijk besluit gemaakt heeft, eer de wereld gegrond was, aangaande de zaligheid van de mensen'.¹ We gaan hier niet nader in op wat zij onder dit 'besluit' verstonden, maar het was toch ook volgens hen 'van eeuwigheid'.

Afval der heiligen

Maar Venema worstelt met het mysterie van de eeuwigheid en hij wijst terecht allerlei caricaturen af, die daaruit getrokken zijn. Wel blijft voor hem aan de ene kant vaststaan dat God de Heer regeert en ook in de tijd niet achter de mensen aankomt en maar af moet wachten of iemand wil geloven. Maar aan de andere kant komt hij weer bedenkelijk in de buurt van de Remonstranten, als hij tegelijk de afval der heiligen leert. Volgens hem leert de Schrift duidelijk dat er mensen kunnen zijn die wel met

Gods verkiezen in aanraking zijn gekomen – wat bedoelt hij met die schimmige term? –, die oprecht belijdenis van hun geloof hebben afgelegd en toch naderhand afvallig worden (132). Hij verzet zich tegen de gedachte dat allen die afvallig worden nooit gelovige mensen zijn geweest. Nog sterker, van zo'n gelovige die afgevallen is geldt: 'Christus was ook voor hem gestorven, want Christus sterft niet in schijn voor iemand' (131). Dit is het gevoel van ds. L.E. Oosterhoff die leerde dat Christus ook voor de verbondsbrekers gestorven is, dat indertijd door de synode van Rotterdam-Delfshaven 1964-1965 veroordeeld is. Ook hier komt Venema in strijd met de Dordtse Leerregels, die in Hoofdstuk 5 juist de volharding van de heiligen nadrukkelijk leren met verwijzing naar Gods Woord.

Maar tegelijk spreekt ook hier dr. Venema zichzelf weer tegen. Want op bl. 148 schrijft hij: 'Daarom is er de volharding der heiligen. De ware gelovigen, de uitverkorenen, houden zich staande, niet door krachten die in henzelf aanwezig zouden zijn, maar door de kracht en ontferming van hun God'. Dat is nu weer volop gereformeerd. Maar waarom wil hij dan die ontferming van God niet terug zien gaan op de gunst die eeuwig God beweegt? Waarom die zieh ontfermende God opgesloten houden binnen de tijd en de geschiedenis, die Hij zelf gemaakt heeft? Alle dingen zijn Hem toch van eeuwigheid bekend? (Hand. 15 : 18). Zeker, ik weet hij voorbaat wat dr. Venema mij zal tegenwerpen: 'eeuwig' betekent alleen maar 'uit overoude tijden'. En zeker kan het dit ook in de Bijbel betekenen. Maar omdat het hier over God gaat, van Wie we met Psalm 90 belijden: 'eer de bergen geboren waren, ja, van eeuwigheid tot eeuwigheid zijt Gij God'. valt er meer te zeggen. Hier wordt Hij ons getekend als de Eeuwige, door tijd noch eeuwigheid te meten. Hij heeft de zijnen lief met een eeuwige liefde.

Caricatuur van de verkiezing

Eigenlijk vecht dr. Venema in zijn hele boek tegen een caricatuur die men van de leer van de verkiezing heeft gemaakt. Zo schrijft hij op bl. 113 dat de gedachte dient te worden losgelaten dat God reeds in de eeuwigheid heeft vastgelegd wie eens verkoren en verworpen zullen worden 'en dit afgedacht van 's mensen doen en laten'.

Maar in het 'Slotwoord' van de Dordtse Leerregels wordt immers uitdrukkelijk als *laster* bestreden 'dat God enkel en alleen door zijn wilsbeschikking en *zonder te letten op, of rekening te houden met enige zonde*, het grootste deel van de wereld voorbeschikt en geschapen heeft tot de eeuwige ondergang'. Ook wordt 'met afschuw' de leer afgewezen dat 'de verwerping op dezelfde manier de oorzaak van het ongeloof en de goddeloosheid is als de verkiezing de bron van de goede werken is'.

De grondfout van heel dit boek is mijns inziens dat dr. Venema over de verhouding tussen Gods verkiezing en de menselijke verantwoordelijkheid – hoezeer hij dit juist niet wil – op menselijke wijze spreekt. Neem alleen maar de manier, waarop Hij Gods voorwetenschap tot een

proefondervindelijke maakt: kennis door waarneming en ervaring. Zo gaat dat bij menien toe. maar God is de 'Geheel Andere'.

Venema worstelt eigenlijk met een eeuwenoud probleem. Een probleem dat men in de synodale binding aan de leeruitspraken van 1942 inzake doop en verbond heeft willen 'oplossen' met een 'enerzijds-anderszijds'-schema. Enerzijds zegt God in zijn verbond wel toe, de God en Vader van elk gedoopt kind te zijn, maar anderszijds is er ook de verkiezing van de uitverkorenen en geldt de belofte dus niet voor elke gedoopte in het bijzonder. En dan treedt er spanning op tussen twee lijnen: de lijn van de verkiezing en de lijn van het verbond. Volgens dr. Venema kan men niet, uitgaande van een 'eeuwige' verkiezing, tegelijk aanvaarden dat God echt elk gedoopt kind in zijn verband heeft opgenomen. Maar ik heb al aangevoerd dat hij dit door hem gestelde 'probleem' niet oplost door de verkiezing 'in de tijd' te plaatsen. De verhouding tussen Gods verkiezing en de menselijke verantwoordelijkheid wordt daardoor immers niet anders. Want in Rom. 9 : 22 wordt gesproken van 'verwerpen van toom, die ten verdere voorbereid waren', voorbereid door God naast 'voorwerpen van ontferming'. Zeker, dat gaat niet buiten de verantwoordelijkheid van de mensen om. Daarop wijst dr. Venema terecht. Maar dit staat wel in het kader van het 'verkiezend voornemen' van God (9 : 11). En wanneer Venema dit wil beperken tot het voornemen van God in de tijd, kan hij evenmin om het 'welbehagen' van God heen, die zegt: 'Over wie Ik Mij ontferm, zal Ik Mij ontfermen'. Hij ontfermt zich dus over wie Hij wil en Hij verhardt wie Hij wil (9 : 17).

Synodale schematiek

C. Trimp heeft in 1954 de zorg uitgesproken, dat men uit reactie op het verkeerd gestelde dilemma van de toenmalige synoden in het vaarwater van het remonstrantisme terecht kan komen, door Gods verkiezing van eeuwigheid te ontkennen. Nu, dat is m.i. precies met dr. Venema gebeurd. Ik mis dan ook pijnlijk in zijn sobere literatuurlijst, naast andere, het boek van C. Trimp *Tot een levendige troost zijns volks*, Goes 1954. Eigenlijk zouden de lezers van ons blad dit boek eens moeten lezen in confrontatie met het verwarrende en ook machteloze betoog van Venema. Het spreken over 'de' verkiezing is al een gevaar, wanneer we de liefdeskeuze van onze Vader niet zien oplichten in de liefdes-relatie die in het verbond wordt aangegaan. Daarom wreekt het zich ook dat dr. Venema niet wil weten van het Vrede-verbond tussen Vader, Zoon en Heilige Geest, eer de wereld bestond. De liefde van de Vader die besloten heeft zijn Zoon te zenden tot redding van de wereld. Niet pas na de zondeval, maar al vóór de wereld bestond, Denk aan Johannes 1 : 1: In den beginne was het Woord en het Woord was bij God en het was God. En dat Woord is vlees geworden. Het werk van de verzoening wordt geplaatst in het licht van de eeuwigheid. En in dat eeuwig verbond van liefde van Vader, Zoon en Heilige Geest, heeft de Heilige Geest het op zich

genomen degenen die de Vader aan Christus gegeven heeft, ook tot geloof te brengen. Het is dus juist zo, als Venema stelt, dat Christus voor incens gestorven is, die toch weer kunnen afvallen. Dat tast de eeuwigheid van het werk van de Drieënige God aan en wat Christus zegt over de 'gegevenen des Vaders' (Joh. 17), die Hij bij het geloof bewaart, die niet verloren zullen gaan tot in eeuwigheid en door niemand uit zijn hand kunnen worden gerukt (Joh. 10 : 28). Om deze geloofstroost gaat het hier en dat is iets anders dan een 'gladde redenering' of 'sluitende theorie'.

Actieve 'toelating' van de zonde

Venema ziet 'de eeuwigheid' als een bedreiging, maar hier is juist de achtergrond van de levende troost van Gods volk. Zijn liefde is niet van gisteren of eergisteren, maar van eeuwigheid!

Daarmee zijn alle raadsels van het leven niet opgelost, bijvoorbeeld dat God ook een God is die 'te allen dage toorn' (Psalm 7 : 12). Wie elk verband tussen Gods Raad en de zonde ontkent, wil schijnbaar de eer van God redden, maar dit lukt zo niet. Zeker, God is niet de auteur van de zonde, verre is Hij van goddeloosheid. Nu zijn er mensen die beweren: God heeft de zonde wel 'voorzien', maar kon er ook niets aan doen. Dr. Venema gaat nog verder: Hij heeft de zonde niet eens voorzien? Maar de gereformeerden die wel zagen dat er verband is tussen God en de zonden, al zagen ze niet welk verband, waren eerbiediger. Het zou een ontoring van God zijn, te stellen dat de zonde Hem 'verrast' heeft, als was Hij een kortzichtig mens. Daarom hebben ze gesproken van *toelating*, omdat God de zonde verbiedt en haat. Maar, omdat God geen machteloze toeschouwer is, spraken ze tegelijk van *actieve toelating*. En daarmee stonden ze wel aan de grens. Maar deze 'eerbiedige' grens is ons liever dan de goedkope constructie: God had dit niet voorzien. Daarmee wordt God ontroond als de Alwetende en Almachtige. En die roef aan de eer van God moet dan dienen om een voor ons bevredigend schema te vinden? Dan leggen we liever met Job de hand op de mond en belijden: God is groot en wij begrijpen Hem niet.

Laat het voor ons voldoende mogen zijn dat de God van alle genade ons in zijn genadeverbond roept tot eeuwige heerlijkheid en dat Mij daarbij geen slag om de arm houdt. Hij roept ons daarin serieus en dat moet ons genoeg zijn. Zo mogen we onze roeping en verkiezing vast maken, niet los van Gods verbond, maar juist in het licht daarvan. Dan wordt de uitverkiezing geen 'pro-memorie' post, wanneer deze teruggaat tot Gods eeuwige raad, zoals Venema suggereert (30). De waterdichte scheiding die hij tracht te maken tussen 'tijd' en 'eeuwigheid' bestaat eenvoudig niet en lost ook niets op, zoals we al eerder betoogden.

Vóór de grondlegging der wereld

Wanneer in Efeze 1 : 4 'de geestelijke zegen' die wij uit de hemel ontvangen wordt vastgelegd in Christus, in Wie

God ons lieft uitverkoren vóór de grondlegging der wereld, wordt de verkiezende liefde van God inderdaad in de eeuwigheid geplaatst. Dr. Venema wijdt 10 bladzijden aan de term 'vóór de grondlegging der wereld' om dit te ontkennen.

Ingewikkeld genoeg. Volgens hem betekent dit niet: van eeuwigheid uitverkoren, want voor hem is grondlegging der wereld gelijk aan schepping der wereld (123). Maar daarmee is het woordje *óók* nog niet verklaard. Hij laat het slaan op God: zij werden uitverkoren door God, die vóór de grondlegging is, van eeuwigheid tot eeuwigheid. Het verkiezen van God gaat wel heel ver terug in de geschiedenis, maar valt niet buiten de geschiedenis. Men zou zeggen: uiteraard niet, want de door God uitgekozenen ontvangen deze weldaad in hun leven op aarde. Daarom hoeven in dit verband niet allerlei speculaties over 'pre-existente' mensen aan de orde te komen. Maar dat God in de geschiedenis uitkiest gaat terug tot zijn voornemen vóór de tijd. Zelfs bij de Rabbijnen leefde deze overtuiging. Dat is het wonder, waarover we in de kerk zingen: Ja, eer ik nog was geboren, eer Gods hand die alles schiep, iets uit niet tot aanschijn riep, heeft zijn liefde mij verkoren. Moetei we dit ook al prijsgeven?

H.N. Ridderbos schrijft terecht: 'Wij raken hier aan hetgeen we niet verstaan. Prulus schrijft, dat God mensen verkiest, eer er inenschen waren, en dat geschiedt in Christus, het wonder der verkiezing' (Commentaar, bl. 17).

Naar onze diepste overtuiging werkt de auteur van het hier besproken boek het wonder van de verkiezing weg uit angst voor een caricatuur van de verkiezing. Daarmee raakt hij het gereformeerde spoor bijster, niet alleen op dit, maar ook op andere punten. Zo schrijft hij over de zondeval in Adam: 'Alle niensen kregen bij hun geboorte, bij dat ze in de moederschoot ontvangen werden, een boze, verdorven natuur en gaan daarom van zichzelf tegen Gods geboden is. En daarnaar worden ook alle mensen beoordeeld. Zij worden niet beoordeeld naar wat zij als niet bestaande wezens in Adam gedaan zouden hebben, maar wat zij als levende personen in hun lichaam hebben verricht' (127). Daar gaat de onderscheiding tussen erfschuld en erfsmet, die we de catechisanten bijbrengen. En daarmee ook de belijdenis dat onze verdorven aard uit de val van onze voorouders, Adam en Eva in het paradijs, voortkomt. Immers zo niet, dan komt meteen de tegenwerping: wat kunnen wij eraan doen dat Adam gezondigd heeft? Ook hier komt de schrijver tot een schijnoplossing.

Goddelijke souvereiniteit en menselijke verantwoordelijkheid

We moeten eindigen. Naar het ons voorkomt is dr. Venema vastgelopen in een voor ons menselijk denken inderdaad zeer moeilijk probleem: de verhouding tussen Gods raad en onze menselijke verantwoordelijkheid. Velen stellen het dilemma, ook vandaag: als God alle dingen regeert, is de mens niet meer verantwoordelijk dan een stok en een blok. En omgekeerd: als de mens verantwoordelijk

is, dan moet God maar toezien en afwachten. Het laatste zeggen de remonstranten, het eerste de lijdelijkheidschristenen. Maar men gaat beide van een verkeerd dilemma uit, omdat men de verhouding tussen God en mens ziet – zonder het te bedoelen – als die van twee 'partners'. En daarbij wordt over God op menselijke wijze gedacht en gesproken. Dat doet Venema bijvoorbeeld, wanneer hij de voorkennis van God maakt tot proefondervindelijke kennis, omdat Hij niet van tevoren van de zondeval heeft geweten en er pas met teleurstelling kennis van nam.

Al in 1941 heeft dr. K. Sietsma in zijn boekje *Goddelijke soevereiniteit en menselijke verantwoordelijkheid* hierover prachtige dingen gezegd. Laat ik het zo trachten samen te vatten. Waar twee mensen samenwerken geldt: als de een alles doet, hoeft de ander niets te doen. Als God zegt: alles gebeurt door Mij, Ik werk alle dingen naar mijn Raad, dan zijn we geneigd te zeggen: dus hoeft de mens niets te doen. Maar als God zegt: geloof en je wordt behouden en de mens dus aan het geloofswerk wordt gezet, dan redeneren we gauw: dus God moet maar afwachten. Maar volgens Sietsma zijn we dan bezig op *menselijke* wijze over God te denken, alsof Hij een Partner in het groot is. Volgens de Bijbel is het zo: God werkt alle dingen naar zijn raad, maar de mens is voor honderd procent verantwoordelijk voor zijn doen en laten. En het een kunnen we nooit in mindering brengen op het ander. Eigenlijk lezen we dit al in Filippenzen 2 : 12: Bewerk uw behoudenis – als verantwoordelijke mensen – want God werkt het willen en werken in u. Met het verstand valt dit niet te doorgronden, maar door het geloof wordt zo het wonder van de verkiezende genade ontvangen.

Mag dit?

Tenslotte: Dit boek over de verkiezing werd door een hoogbejaarde predikant geschreven, die we als persoon hoogachten en liefhebben. Maar dit neemt niet weg dat het hoge woord eruit moet: hij had dit boek niet mogen schrijven en publiceren. Want hij is van mening dat de gereformeerde belijdenis, met name de Dordtse Leerregeles, inzake de belijdenis van Gods eeuwige en genadige verkiezing 'de basis van Gods openbaring verlaten heeft'. Dus geldt ook voor hem de belofte inzake de Drie Formulieren van Eenheid: 'Voor het geval wij ooit een bedenking tegen deze leer of een afwijkende mening zouden krijgen, beloven wij dat wij die niet openlijk noch anderszins zullen uiteenzetten, leren of verdedigen, hetzij mondeling of schriftelijk, maar dat wij ons gevoelen in de kerkelijke weg aan de kerkelijke vergaderingen voor onderzoek zullen voorleggen' (Ondertekeningformulier voor dienaren des Woords).

Daarom is onze vraag: wat nu?

W.G. de Vries

1 Zie J. Kamphuis, Katholieke vastheid, Goes 1955, bl. 12.

Simon van Velzen in 1892

De herinneringsdatum voor de Vereniging van 1892 komt snel dichterbij! 17 juni zal het, zo de Here wil, zo ver zijn.

Dan is het precies een eeuw geleden, dat de vereniging plaats greep tussen de synode van de Christelijke Gereformeerde Kerk (de kerken van de Afscheiding van 1834) en die van de Nederduitsche Gereformeerde kerken (de kerken van de Doleantie van 1886).

Het gebeurde in één enkele zitting op die gedenkwaardige vrijdagmiddag in de Keizersgrachtkerk te Amsterdam onder het voorzitterschap van ds. W.H. Gispén en dr. A. Kuyper en ook in aanwezigheid van de oude prof. Simon van Velzen, 'de laatste der Leeraren van de eerste Synode der Christ. Geref. Kerk, gehouden te Amsterdam 1836'. Omdat zijn krachten tekort schoten, sprak voor hem zijn zoon S. van Velzen Jr., lid van de Tweede Kamer van de Staten-Generaal, de vergadering toe.

Blij was de toon van zijn woord, zoals uit de eerste zin van de toespraak al blijkt: 'Deze eerste samenkomst der Synode van de Verenigde Gereformeerde Kerken in Nederland zet de kroon op het werk der reformatie den 1sten November 1834 te Ulrum begonnen en in 1886 in de plaats waar gij thans zijt vergaderd, de hoofdstad der rijks, voortgezet'.

Van Velzen Jr. kon in deze toespraak naar waarheid getuigen: 'Steeds heeft mijn Vader begeerd den dag te mogen aanschouwen, welken het hem thans vergund wordt te beleven. De eenheid der kinderen Gods, het samenwonen van hen, die één van geestesrichting en van belijdenis op kerkelijk erf van elkander gescheiden leefden, werd door hem steeds bepleit als een onafwijsbaren eisch van het Gereformeerd beginsel'. En: 'Thans genaderd aan den avond zijns levens wordt hem, na volbrachte dagtaak, het voorrecht geschonken te mogen aanschouwen, dat de vervulling van den wensch van zijn hart een stap nader is gekomen'.

'Een stap!' Slechts een stap!

Oók dit woord namens de laatste voorganger uit de tijd van de Afscheiding gesproken willen we, nu een eeuw later voor ogen houden. Want het vervolg van deze zin – tegelijk het einde van de toespraak – is duidelijk genoeg om *deze relativering* in dit toch zo blijde uur van vereniging te begrijpen. Dat vervolg luidt zo:

'Wel is de eenheid op kerkelijk gebied van allen, die in deze landen de belijdenis van Guido de Brès liefhebben, nog niet voldongen – wij leven hier in de lijdende Kerk – maar toch is op dezen dag de bede van den Heiland om eenheid der Zijnen de vervulling een stap nader gekomen. Ik (zo eindigt Van Velzen Jr.) ben de tolk van mijn Vader, wanneer ik den wensch uitspreek, dat dit zijn levensideaal door uw gemeenschappelijken arbeid en ons aller gebed ook in ons Vaderland nog eenmaal tot volledige vervulling kome.'

Voor al om deze laatste woorden namens prof. Van Velzen gesproken, gaat het ons, nu we iets ter herinnering aan de Vereniging van 1892 willen opmerken. Dit woord is gekenmerkt door zowel de *nuchterheid* als de *verwach-*

ting van het geloof.

De nuchterheid – het **was nog maal** een stap op de weg van de cnhhd van alle gereformeerde belijders.

De verwachting – samen met de in 1892 reeds overleden prof. A. Brummelkamp had Van Velzen uitgezien naar deze Vereniging (zelfs mei – oin een term uit later tijd te gebruiken – 'getemperd ongeduld') en hij had op zijn plaats aan de verwonderlijke daarvan zijn late krachten gegeven. Maar op het ogenblik van de vereniging zelf strekt zich de verwachting al: weer uit naar de voortgang van het werk der vereniging! Dat wil dan zeggen: naar de voortgang van de uitdelling van Gods heil aan zijn kinderen, die elkaar niet kunnen missen, omdat zij 'uit God geboren zijn' (de eerste brief van Johannes!). Eén God. één Vader, één Gezin –

het is: *heil* van boven van de Vader der lichten en

het is: *genade* voor de kinderen van deze Vader en

het is: *de rijkdom* van het werk van de Geest van Vader en Zoon, en

het is: de *norm* voor de kinderen, die dit heil, deze genade, deze rijkdom kennen als de werkelijkheid, die van **ons** vraagt de toeëigening van het geloof en van de gehoorzaamheid van het geloof. Over 'toecigening des heils' gesproken!

Het is in dit perspectief. dat we een enkel punt uit de geschiedenis van de Vereniging naar voren willen halen. We gaan die geschiedenis niet nog een keer vertellen. De feitelijke toedracht is te vinden in het boek van ds. H. Bouma *De Vereniging van 1892*.

Het gaat **ons** om inderdaad niet meer dan een enkel punt, direct verbonden met (naar we hopen) een 'toepasselijk' woord voor onze situatie een eeuw later.

Voor deze week dan het volgende. Het was in *oprechtheid* gesproken, toen daar in Amsterdam de jonge Van Velzen over de oude Van Velzen, de voortrekker uit de dagen van de Afscheiding zei: dit, deze vereniging, heeft hij altijd begeerd en bepleit.

Van Velzen had in **wat** 'de crisis der jeugd' is genoemd, harde strijd moeten leveren om de Afscheiding niet in een fiasco onder te zien gaan! Hoe graag hadden niet zeer velen de Afscheiding *ongedaan* willen maken, of, in ieder geval, van haar *appellerende* kracht willen beroven! Hoe dikwijls leek het **ook** of de kerken van de Afscheiding zelf haar appellerende kracht voorgoed verloren door onderling wantrouwen, door uitzichtsloos geruzie! Er kwam 'nog vlees en wereld hij' – ook bij Van Velzen zelf! En hoe moeilijk was het in een klein getal, terwijl het praktische werk zich ophoopte en de onderlinge verdeeldheid wanhopig groot was, de weg te vinden voor een kerkelijke gemeenschap, die plotseling in de *vrijheid* stond –, maar die toen ook onmiddellijk werd geconfronteerd met alle vragen van een nieuwe tijd! Vrijheid brengt altijd haar eigen vragen mee. En pas in de ruimte van de vrijheid leren wij, hoe levens-noodzakelijk de *leiding* van de Geest des Heren is, om te *wandelen* 'door de Geest', Gal. 5,16! De biografie van Van Velzen – die we begeren *naast* die van Anthony Brummelkamp! – zal her ons weer te binnen kunnen brengen, dat óók voor Simon van Velzen deze leerschool nodig was!

Maar toch – in 1892 kon in *oprechtheid* over hem worden gesproken als de man die de éénheid van de kinderen Gods had gezocht. En dat gedurende héél zijn lange 'ambtelijke' leven. In 1834 was hij nog jong predikant te Drogenham. Jong en veerkrachtig. In 1892 was hij oud en

zwak geworden, al zou hij nog enkele jaren hier op aarde ontvangen. Zijn zoon kon op de synode van de Vereniging spreken over een 'SR-jarige ambtelijke loopbaan'! Dal is een lange reeks! Het betekent – wanneer wij nu eens zo'n periode in *onze* eeuw afbakenen – dat we zouden spreken over een tijdperk van 1834 tot 1892! De werk-dag van Van Velzen op die synode van Amsterdam was wél lang-gerekt! Maar in *oprechtheid* kon worden gezegd: hiervoor heeft hij gewerkt! Veel langer dan een halve eeuw!

En als dan namens hem wordt gezegd: dit is toch nog maar een eerste stap, dan is Van Velzen ons in 1892 nog tot een leraar. *Laten wij aan deze volharding een voorbeeld nemen!* Hoe dikwijls zouden wij niet denken, wanneer we letten op het program van de éénheid van de gereformeerde belijders 'het zal toch wel nooit wél worden!' Want waar is nu nog perspectief? 'Tien maal gereformeerd' – is het niet de trieste balans van de kerk-geschiedenis van de 20e eeuw, voorzover het de gereformeerde belijders aangaat? Een 'repeterende breuk' in Nederland en ook nog daarbuiten, in plaats van vereniging! De leven?-dag van Van Velzen kan ons echter anders leren –, de levensdag en de levens-avond.

Maar we hebben – waar we vandaag dan ook mogen staan – wél 'zijn' volharding nodig! Welke volharding? Die welke nodig is voor het realiseren van onze (kerkelijke) plannen? Die van de praktische 'invulling van wat wij aan kerkelijke vooruitzichten waarnemen?

Zou het niet eerder zijn de volharding in het geloof? De volharding in het gebed? De volharding van de zuivere en de zoekende liefde? En daarom de volharding van het *geen* vrede hebben met de verdeeldheid van de kinderen Gods?

Wat zouden we een *arme* herinnering vieren, wanneer we wél dankbaar zouden zijn voor wat in 1892 geschonken werd, maar voor de *toekomst* – en dat is ook de toekomst van wie nu ons komen! – het heil van God zouden hebben afgeschreven; 'er komt toch niets van'. Is naar welke kant we ook kijken, het perspectief (dat voor Van Velzen tenminste nog wenkte) niet afgesneden? Geloof het maar niet, haren we van binnen fluisteren, dat het ooit wat wordt; één avondmaalstafel voor wie de Christus, wiens vergoten bloed wij daar drinken en wiens verbroken vlees we daar eten, naar waarheid belijden als de Zoon van God.

Wie fluistert ons dat van binnen toe? Wie toch?

Zou het de stem van het ongeloof niet zijn? Van dat ongeloof dat in de moderne theologie zegt: over Christus kun je alleen maar van henéden uit spreken – en dat in de gereformeerde wereld met het oog op de vereniging van de christgelovigen, zegt: geloof Hem wel naar de *ongewijfelde* en algemene belijdenis van het christelijk geloof, maar dan wel zorgvuldig gesepareerd van onze kerkelijke zaken van beneden. *Daarom* kan je alleen 'van beneden uit' spreken!

Maar zullen we, m'n broeders, uit ongeloof en kleingeloof vandaan niet belijden in onze binnenkamer en in onze vergaderingen: Hij is toch onze Vrede. Hij is het *als* 'volkomen verzoening van al onze zonden'. Het geheimenis van de vereniging van de christgelovigen is toch niet gróter dan het geheimenis van Christus?

3. Kamphuis

PIET MONDRIAAN EN DE GEREFORMEERDE KERK VAN AMSTERDAM II (slot)

Hoe nauw **was** Mondriaans relatie tot het calvinisme? Die vraag stond centraal in mijn artikel van vorige week. We zagen dat de kunstenaar in juli 1893 belijdenis deed in de Gereformeerde Kerk van Amsterdam. Maar kwam er ook een einde aan zijn kerklidmaatschap?

Mondriaans activiteiten als lid der kerk lijken niet verder gedocumenteerd te zijn. Aanwijzingen voor een zich losmaken van het gereformeerde milieu waarin hij in 1893 koos door belijdenis te doen, ontbreken. Dat hij door zijn wijkouderling op opvattingen die niet in overeenstemming zijn met de gereformeerde leer zou zijn aangesproken, blijkt uit niets. De kerkeraadsnotulen zwijgen in alle talen. Er zijn geen ingekomen brieven betreffende de handel en wandel van Mondriaan. Ook is er geen bedankbriefje voor het lidmaatschap van de kunstenaar zelf. In de zogeheten tuchtboeken (registers van personen aan wie de toegang tot het Heilig Avondmaal is ontzegd of die als lid zijn 'afgesneden') en in de registers van onttekingen komt zijn naam niet voor.

Ledenkaart

Zoekend in recentere lidmatenboeken kwam ik een derde document op het spoor, afkomstig uit de ledenadministratie van de Gereformeerde Kerk (syn.), die niet, zoals de oude lidmatenboeken, overgedragen was aan het Amsterdamse gemeentearchief, maar zich nog op het kerkelijk bureau aan de Kerkstraat bleek te bevinden. Dit derde document is de ledenkaart van Mondriaan:

Mondriaan I Pieter Cornelis / geboren: 7 Maart 1872 / Geslacht: M / Toegelaten tot het Heilig Avondmaal: Juli 1893 op belijdenis dec geloofs / Reg.: M 1886 No. 339 /

Ledenkaart van Mondriaan (voorzijde).

Kaart naar Archief: 7 December 1915 / Reden: vertr. n. Parijs 20-12-1911.

Op de achterkant staat:

Woonplaats: *Sarphatipark 42* / Gezinshoofd: *Mondriaan Pieter Cornelis*

Ledenkaart Mondriaan (achterzijde).

Deze kaart is op 7 december 1915 in het archief geplaatst. Mondriaan is dus van juli 1893 tot december 1915, dat is bijna 22½ jaar, belijdend lid geweest van de Gereformeerde Kerk van Amsterdam, ook nog in de periode dat hij al lid was van de Theosofische Vereniging. Als zijn woonplaats staat het adres vermeld waar hij van 1908 tot zijn vertrek naar Parijs, in 1911, woonde.

Vermoedelijk heeft er een oudere kaart bestaan die ten gevolge van Mondriaans vele verhuizingen vol stond met adreswijzigingen, en toen door deze kaart is vervangen. Ik heb die oudere kaart niet kunnen vinden, waarschijnlijk is die vernietigd. Op de ledenadministratie van de kerk heeft men kennelijk al die jaren trouw Mondriaans nieuwe adressen genoteerd. Het bevolkingsregister informeerde namelijk iedere maand het kerkelijk bureau over verhuizingen van kerkleden. Documenten daarover zijn niet bewaard gebleven.

Het grote tijdsverschil (bijna vier jaar) tussen Mondriaans vertrek naar Parijs en de plaatsing van zijn ledenkaart in het kerkelijk archief wijst erop dat hij geen contact meer onderhield met de Gereformeerde Kerk.

Zonder attestatie

De 'ondergedoken leden', lidmaten waarmee geen contact meer werd of kon worden onderhouden, waren een

groot probleem voor de duizenden leden tellende Gereformeerde Kerk van Amsterdam, aldus J. van Gelderen in een opstel over de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken.¹ Hij wijst op de massaliteit van de kerken in de grote steden. Van een geregelde bewerking van de gemeente moeten we ons niet een al te grote voorstelling maken. Van Gelderen citeert W.G. Harrenstein, die in 1913 aan de Vrije Universiteit promoveerde: 'En in Amsterdam én in Rotterdam kwamen per Zondag 4000 leden niet ter kerk, van welke leden niemand weet, waarheen zij dan wel gegaan zijn, ja niemand zelfs de namen weet'. Waarschijnlijk was het onderzoek van Harrenstein voor de Amsterdamse kerkeraad aanleiding iets aan de 'ondergedoken' leden te gaan doen. De kerkeraad besloot op 21 oktober 1915 'aan de zusterkerken bericht te geven van broeders en zusters, die de gemeente hebben verlaten zonder attestatie aan te vragen. Van deze namen zal een lijst worden gehouden'. Er vertrokken namelijk nogal wat mensen zonder hun attestatie mee te nemen, soms door slordigheid, vaak opzettelijk om van de kerk af te komen. Een maand later, op 25 november 1915, werd er in de kerkeraad mededeling gedaan van de namen van enige leden die zonder attestatie naar andere kerken waren vertrokken. De betrokken kerken zouden daarvan in kennis worden gesteld. Mondriaan zou ook daarbij genoemd kunnen zijn, ware het niet dat er te Parijs op dat moment geen Gereformeerde Kerk was die met die van Amsterdam contact onderhield. Van Mondriaans vertrek zonder attestatie kon dus aan geen enkele kerk mededeling worden gedaan. Dat verklaart waarom hij op 7 december 1915, ongeveer twee weken na de eerste voorlezing van namen zonder attestatie vertrokkenen, administratief als lidmaat van de Gereformeerde Kerk van Amsterdam is afgeschreven en de kaart in het archief werd geplaatst. Op deze kaart staat ook nog een verwijzing naar een re-

gister: Reg.: M 1886, No. 339 (zie afb. 1). Deze code duidt op het lidmatenregister waaruit het eerste door mij besproken document afkomstig is (zie mijn eerste artikel, afb. 4). Op grond van de gegevens op de ledenkaart is het nu duidelijk waarom in het lidmatenregister achter Mondriaans naam een aantal kolommen niet is ingevuld. Na Mondriaans administratieve afschrijving als lid heeft men op het kerkelijk bureau kennelijk vergeten om het lidmatenregister bij te werken.

Conclusie

Mondriaan kreeg niet alleen een calvinistische opvoeding, maar koos ook zelf aanvankelijk voor het Calvinisme door zijn belijdenis doen in de Gereformeerde Kerk van Amsterdam in juli 1893. Over zijn loskomen van het gereformeerde geloof ontbreken tot nu toe de documenten. Officieel was Mondriaan tot december 1915 lid van de Gereformeerde Kerk. Toen werd hij, wegens zijn vertrek naar Parijs in december 1911, als lid geschrapt.

Het is dus goed mogelijk, dat Mondriaan in zijn denken over kunst (aanvankelijk) beïnvloed is door opvattingen die in gereformeerde kring leefden. Nader onderzoek zou daarover meer licht kunnen werpen. Dan kan wellicht ook vastgesteld worden in hoeverre een vroege kunstvisie van Mondriaan mede bepalend is geweest voor zijn late werk.

Wat het vroege werk betreft: in de periode 1893-1898 heeft Mondriaan enkele opdrachten op het gebied van de christelijke kunst uitgevoerd. Ik wees al op de illustraties voor een bij Höveker uitgegeven boek over martelaren en de kansel van de Engelse Kerk in Amsterdam. Toen in januari 1894 de christelijke school te Winterswijk, waar Mondriaans vader hoofd was, 25 jaar bestond, waren er diverse geschilderde decoraties in het gebouw aangebracht. Er hing onder andere een allegorie 'Uw Woord is

Allegorie 'Uw Woord is de Waarheid', ca. 1893/4. 150 x 250 cm. Particuliere collectie, Winterswijk.

de Waarheid' (afb. 3). Het idee daarvoor is waarschijnlijk afkomstig geweest van vader Mondriaan, de uitvoering staat op naam van zoon Piet. In de notulen van het schoolbestuur staat te lezen dat meester Mondriaan uitlegal' hij de schilderijen van zijn roon. In diezelfde notulen worden inderdaad meer voorstellingen genoemd: Piet Mondriaans levensgrote portret van Groen van Prinsterer en een portret van Willem de Zwijger. Voor Lover bekend zijn deze werken niet teruggevonden. Alleen de allegorie is bewaard gebleven.

Oproep

Het is goed denkbaar dat Mondriaan veel meer werk met een christelijk karakter gemaakt heeft in de periode dat hij boven de boekhandel van Wormser woonde, en wellicht ook daarna. Misschien dat het aan de hand van nu nog verborgen werk (boekillustraties, ex-libri, gedenkplaten, schilderijen) mogelijk zal zijn een duidelijker beeld te krijgen van Mondriaans actieve betrokkenheid bij de gereformeerde wereld aan het eind van de vorige eeuw. Wanneer er lezers zijn die wat dat betreft mij op her spoor kunnen zetten van onbekend vroeg werk van Mondriaan of nog niet aangeboorde bronnen, dan houd ik me van harte aanbevolen.

J.M. de Jong

¹ 'De Gereformeerde Kerken in Nederland: Schets met het oog op het thema kerkbouw', in: Regn. Steensma, C.A. van Swichem, *Honderdvijftig jaar gereformeerde kerkbouw*, Kampen 1986, p. 14.

GEKNIPT VOOR VANDAAG

VRAGEN OM VERGEVING

Voor je leven met de HERE, voor cui wandelen in Zijn wegrit', is het telkens weer nodig, om je schuld te belijden aan Hem en Hem te vrezen, zoals een goed kind zijn vader vreest en bang is als het kwaad heeft gedaan. Een kind is dan niet eerder gerust voor het weer goed is tussen vader en hem. Zo is een kind van de HERE, dat Hem liefheeft, niet gerust na zijn val in zonde, dan nadat hij in 't gebed belijdenis deed en om vergeving vroeg voor juist dit kwaad, dat in verband staat met heel het giftige zonde-organisme in hem, dat de Schrift 'het lichaam der zonde' noemt (wat je niet moet verwarren met je lichaam, maar ook niet los daarvan moet denken).

Toch moet je niet denken, dat schuldvergeving in elk gebed als het ware de boventoon moet hebben. Het gebed, dat de Here Zijn discipelen leerde, toont dat wel anders. Daar is de vraag om schuldvergeving pas op de vijfde plaats gesteld. Bij de doop van Johannes waren de discipelen gedoopt met de doop tot vergeving der zonden door het bloed van het Lam. Nu stonden zij in die vergeving en leefden uit de verzoening en nu mochten zij bij het gebed 'vergeef ons onze schulden' ook voegen: 'gelijk ook wij (in onze nieuwe levenswandel) vergeven onze schuldenaren'. Waak er daarom voor, dat je niet vervalt in het overhokken gebed, waarin altijd maar weer van voren af aan wordt gebeden, alsof er niet was de weg der rechtvaardigen, waarbij de gelovige nu dit en dan dat ontmoet, zodat David in psalm 26 heel anders bad dan in psalm 51.

Juist dat altijd eendere bidden, in het algemeen, maakt het tot een rituele handeling zonder zakelijkheid en zonder zin. We moeten wat zakelijks te zeggen en te vragen hebben en geen vrome algemeenheden voor de troon van God brengen.

De Here Jezus leerde Zijn kerk bidden voor de heiliging van Gods Naam, voor de komst van Zijn Koninkrijk, voor onze volbrenging van Zijn wil.

Heb je de HERE lief, dan laten deze dingen je niet koud. Liefde tot God moet je niet verwarren met een zeker liefdegevoel, dat van psychische aard is. Dat mag erbij komen, maar de liefde van het hart voor de HERE komt niet steeds uit in liefdegevoelens van ons psychische leven. Zo kan de liefde tot God, diep in ons hart, ons hoos maken, wanneer de Naam van de HERE wordt gesmaad en Zijn Koninkrijk wordt tegengestaan en Zijn wil wordt overtreden. Zo kunnen wij, gebroken en verslagen, naar onszelf kijken, als we bij onszelf opmeiken, dat wij zelf Zijn Naam niet hoog hielden. En dat wij Zijn Koninkrijk weer niet zochten in dit en in dat. Of dat wij weer, hoewel wij 't goede wilden doen, toch het kwade deden. Dan is er een gevoel van verdriet en een besef van schuld, dat doet uitroepen: 'ik ellendig mens!' En juist dat nare gevoel van een hekel hebben aan jezelf is dan uiting van de diep in ons hart gewerkte liefde voor onze Vader. Uit deze onlustgevoelens schreit menig kind van God tot de Vader. En zo'n gebroken en verslagen hart zal God niet verachten. Hij hoort degenen die Hem dan hun nood te kennen geven en Hij vergeeft en Hij doet ze wandelen in Zijn wegen door de Heilige Geest. En telkens weer wordt hun gebed voor deze dingen-van-God opnieuw gebeden. Soms uit de diepte, soms met blijdschap, omdat zij zien, dat het Koninkrijk Gods vorderingen maakt, mede op hun gebed.

Uir: R. Janse 'Bidden en Bijbel lezen'
in: 'Jong in het volle leven' (1937?).

BEROEPINGSWERK

Aangenomen naar Hardenberg; G. Gunnink te Krimpen a/d IJssel; naar Neede; H. van Veen te Loenen-Abcoude i.c.m. Weesp-Nigtevecht.

Bedankt: voor Terneuzen, Hoogkerk en Ede (2e predikantsplaats); F.H. Folkerts te Stadskanaal.

Beroepbaar: kand. A. Souman, Bosrand 53. 8307 AE Ens. ☎ (05275) 1863.

ADRESWIJZIGINGENE.D.

Harlingen * *Diensten:* Op Vlieland in de periode 5 juli tot en niet 30 augustus, aanvangstijden 8.30 en 16.30 uur, plaats: Ned. Herv. Kerk.

Lutten * *Scriba:* G.J. Bolks, Kiezelweg 11, 3775 PD Lutten.

Enumatil * *Scriba:* H. Schipper, Dorpsstr. 31, 9811 PA Enumatil, a (05940)2045.

Hoogeveen * *Scriba:* G.J. Klijnstra, Kapteynlaan 15, 7904 EJ Hoogeveen, ☎ (05280) 70132.

Gorinchem * *Scriba:* J. Vink, Postbus 761, 4200 AT Gorinchem, ☎ (01830) 60926.

Warffum * Opheffing per 1 mei 1992. De Gereformeerde Kerk wordt gevoegd bij haar zusterkerk te Baflo, die voortaan zal heten: Baflo-Warffum.

VERENIGINGEN

Bestuurswisseling studentenverenigingen:

V.G.S.W.: ab-actis M. Sies, Marijkeweg 26-B4, 6709 PG Wapeningen, ☎ (08370) 22585; V.G.S.D.: ab-actis S.R. Otten, Van Almondestr. 94A, 2614 GA Delft; V.G.S.N.: ab-actis L. Koerselman, Van den Havestr. 3, 6521 JN Nijmegen. ☎ (080) 239443; G.S.V.G.: ab-actis J. Helder, Noorderbuitensingel 12, 9717 KK Groningen. ☎ (050) 733458/183704.

PERSBERICHT

Verslag van de vergadering van de deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit run de Gereformeerde Kerken, gehouden op donderdag 2 april 1992 te Kampen

1. De vergadering wordt op christelijke wijze geopend door de president-curator, ds. C.J. Smelik.

2. In het openingswoord wordt gememoreerd dat prof. dr. J. van Bruggen zijn 25-jarig jubileum als hoogleraar mocht vieren. Ook worden persoonlijke omstandigheden van enige curatoren genoemd. Dankbaar wordt de goede zorg van de Here erkend in de voortgang van de arbeid aan de universiteit.

3. Ds. M.D. van Herksen vervangt dr. W.G. de Vries. Verder zijn alle primi-deputaten aanwezig.

4. De agenda wordt vastgesteld.

5. De notulen van de vergaderingen van 30 jan. 1992 worden vastgesteld en getekend.

h. Ingekomen zijn:

a. een dankbetuiging van prof. Lettinga voor de attentie ter gelegenheid van zijn gedurende 40 jaar fungeren als docent van de hogeschool/universiteit;

b. een senaatsvoorstel om de functie van drs. M.E. Hoek-

rema om te zetten in een fulltime universitair docentschap per 1 sept. 1992. De bespreking vindt plaats in aanwezigheid van de rector en de secretaris van de senaat alsmede drs. C.J. de Ruijter, docent ambtelijke vakken. De vergadering besluit conform het voorstel:

c. een verzoek van prof. dr. J. Douma om regulier studieverlof met het oog op de voorbereiding voor een publicatie over zijn vakgebied. Mei studieverlof wordt verleend voor het eerste halfjaar 1993. Voor colleges, tentamens en examens worden regelingen getroffen;

d. een senaatsvoorstel om bij wijze van proef voor het komende studiejaar de Vooropleiding Klassieke Talen te comprimeren van 2 jaar tot ruim 1 jaar; deze cursus zal lopen van 1 juni 1992 tot eind juni 1993. Dit voorstel wordt toegelicht door de rector en prof. drs. J.A. Meijer, verantwoordelijk voor de Vooropleiding. De vergadering besluit volgens het voorstel. Een persbericht zal uitgaan;

e. een dankbetuiging van prof. en mevr. Van Bruggen voor de wijze waarop aan het ambtsjubileum aandacht geschonken werd;

f. bericht van overlijden van mevr. P.C. van Herksen-de Maan. De vergadering betuigt deelneming in het verlies. Deputaten hebben zich bij de begrafenis laten vertegenwoordigen;

g. een uitnodiging: van de Erasmus Universiteit te Rotterdam het afscheidscollege van prof. dr. A.J. Hendriks hij te wonen op 10 april a.s. De president zal deputaten-curatoren vertegenwoordigen.

7. Het rapport van de commissie die de vergadering van advies dient hij de formulering van de rapportage aan de komende synode inzake uitbreiding van de praktische stage-elementen in de opleiding wordt besproken. De senaat zal gevraagd worden een nadere invulling te geven van de stage.

8. Op voordracht van de senaat wordt besloten tot rector voor het cursusjaar 1992/1993 te benoemen prof. dr. B. Kamphuis en prof. dr. F. v.d. Pol tot secretaris van de senaat. De opening van de cursus zal zijn op 7 december a.s. De voorlichtingsdag is gepland op 17 oktober 1992.

9. Op de a.s. Schooldag, DV te houden op 30 september 1992, zal het thema 'Ik geloof één kerk' vanuit onderscheiden gezichtshoeken worden belicht.

10. De volgende vergadering zal DV worden gehouden op 4 juni 1992.

11. De vergadering wordt gesloten. Ds. M. Nap gaat voor in gebed.

A. Kamer. ht. assessor

PROTEST TEGEN EEN SAMENLEVING, DIE VEELVORMIG WIL ZIJN (LESSLEY NEWBIGIN) I

Inleiding

In vier artikelen wil ik aandacht geven aan het werk van de Engelse theoloog en zendingsman Lessley Newbigin. Hij is in 1909 geboren en leeft vanaf 1936 bijna veertig jaar gewerkt in de verenigde kerk van Zuid-India. Hij heeft al die jaren grote invloed gehad in de oecumenische beweging maar ook bij de evangelischen. Vanaf 1947 werkte hij in Engeland, eerst aan een theologische opleiding en later als evangelisatiepredikant in Birmingham. Hij wordt veel gelezen, ook in gereformeerde kring. Er wordt veel over hem geschreven. Hij heeft ons veel te zeggen. Met name omdat hij zich verzet tegen de westerse samenleving die veelvormig wil zijn en waar men niet meer publiek opkomt voor het evangelie van Jezus Christus.

De kerk van alle tijden

Er is ook een concrete aanleiding om in *De Reformatie* aandacht te besteden aan het werk van Newbigin. In 1991 heb ik in dit blad geschreven over de vraag of alle godsdiensten gelijk zijn.¹ Ik probeerde toen aan te tonen dat je als christen in gesprek met een niet-christen niet alleen maar twee godsdiensten vergelijkt. De christen spreekt immers over zijn God, die hem geroepen heeft en met hem bezig is. Hij gelooft dat God hem een plaats geeft in de geschiedenis die Hij maakt. Een christen weet dat de Zoon van God, van het begin van de wereld af tot het einde toe, voor zichzelf een gemeente vergadert. Een christen mag er ook voor uitkomen dat hij gelooft dat hij tot deze gemeente behoort en zal blijven behoren. De Catechismus van Heidelberg gaat ons in Zondag 21 in die geloofsovertuiging voor.

In die artikelen heb ik gewaarschuwd tegen de gedachte van het 'anonieme christendom'. Dat is een oude gedachte, in deze eeuw met veel kracht verdedigd door de Rooms-Katholieke Karl Rahner. Hij stelt dat ook een niet-christelijke godsdienst een heilsweg tot Christus kan zijn, evenals in het Oude Testament het Jodendom dat is geweest. Maar wie het zo stelt ontkent dat het Oudtestamentische Israël reeds tot de kerk behoorde. De plaats van Israël wordt gedevalueerd en andere godsdiensten worden opgewaardeerd tot de positie van Israël. De religies kunnen alle heilswegen tot de Christus vormen. Op een evangelische zendingsconferentie in Manilla in 1989 is m.i. op een voorzichtige manier dezelfde gedachten-

gang uitgedragen door sommige evangelische theologen. Ik ontving een reactie waarin mijn taxatie bestreden werd.² Wat in Manilla gezegd was zou helemaal niet in de lijn van K. Rahner liggen. In die reactie werden recente publikaties van o.a. L. Newbigin en K. Runia met instemming geciteerd.³ Deze twee schrijvers keren zich inderdaad tegen de opvatting van K. Rahner over het 'anonieme christendom'. Runia bespreekt Newbigin's boek en sluit zich op veel punten bij hem aan. In die reactie werd ik uitgenodigd om verder kennis te nemen van de standpunten van Newbigin en Runia. Dat heb ik gedaan en het was leerzaam en boeiend. Ik blijf echter bezwaren houden tegen hetgeen in Manilla is gezegd en dat hangt samen met bezwaren tegen sommige gedeelten in de boeken van Newbigin en Runia. Maar allereerst wil ik constateren dat Newbigin wel oog heeft voor de kerk van alle tijden, de éne kerk van het Oude Testament en het Nieuwe Testament. Daarom kan hij duidelijk afstand nemen van Karl Rahner.

Newbigin heeft velen aan het denken gezet door zijn opmerking dat de westerse cultuur resistent geworden was voor het evangelie. Hij heeft naar de oorzaken daarvan gezocht. In 1978 was Newbigin te gast op de gezamenlijke zitting van de synodes van de Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken. Hij sprak gedachten uit die hij later vorm gaf in zijn boeken *Verder dan* 1984 en het nog niet vertaalde *Foolishness to the Greeks*.

In 1989 schreef hij opnieuw een boek over het evangelie in de westerse maatschappij. Dat is het bovengenoemde *The Gospel in a pluralist society*. In deze artikelen zal het vooral over dit laatste boek gaan.

Zijn het weinigen, die behouden warden?

In de reactie op mijn artikelen van vorig jaar proef ik het verwijt dat ik zou willen beoordelen wie behouden worden en wie niet. In mijn artikelen heb ik dat m.i. niet gedaan en er zelfs tegen gewaarschuwd. Evenals K. Runia in *Het evangelie en de vele religies* zou ik naar uitspraken van H. Bavinck in zijn *Gereformeerde Dogmatiek* willen verwijzen. Deze heeft, in de lijn van de gereformeerde theologie uit vorige eeuwen, ons voorgehouden dat wij ons niet een oordeel mogen aanmatigen dat ons niet past. 'Met de Schrift in de hand kunnen wij, zowel in betrekking tot de zaligheid der heidenen als tot die der vroegstervende kinderen, niet verder koinen, dan dat wij van

een beslist en stellig oordeel in positieve of negatieve zin ons onthouden.' Het is juist de kracht van de gereformeerde theologie dat zij dit zo kan stellen, zonder met haar eigen leer in strijd te komen. 'Want alle andere kerken kunnen hierbij dan alleen een zachter oordeel koesteren, wanneer zij op hare leer van de volstreckte noodzakelijkheid der genademiddelen terugkomen of op die van de verdoemelijkheid der zonde inbreuk maken. Maar de Gereformeerden wilden ten eerste de mate der genade niet vaststellen, waarmede een mensch ook onder vele dwalingen en zonden nog aan God verbonden kan zijn noch de graad der kennis bepalen, die tot zaligheid onmisbaar noodig is.'⁴

H. Bavinck, L. Newbigin en K. Runia zeggen allen dat de vraag naar het behoud van de medemens beantwoord moet worden op de wijze waarop de Here Jezus het ons leerde. Hij gaf geen rechtstreeks antwoord op die vraag. Hij zei: 'Strijdt om in te gaan door de enge poort' (Lucas 13 : 24).

Newbigin haalt ook vaak de tekst van Paulus aan, waarin deze zegt dat hij zijn strijd voert om niet, na anderen gepredikt te hebben, wellicht zelf afgewezen te worden (1 Cor. 9 : 27).

In de kritiek op mijn artikelen werd gewezen op passages bij Runia en Newbigin e.a., waarin gesteld wordt dat het Nieuwe Testament ons nergens leert dat we kost wat kost ons moeten inzetten voor het behoud van de medemens. Die krampachtige houding voor evangelisatie wordt nergens geleerd. Newbigin zegt ergens dat je in dat geval alle methoden, zelfs hersenspoeling, zou moeten gebruiken (173). Maar zo wordt de zaak eenzijdig voorgesteld. Het mag in evangelisatie en zending inderdaad niet zo zijn dat je er krampachtig op uit bent zoveel mogelijk mensen aan te spreken. Het gaat erom dat de kerk in deze wereld te zijn. Door woorden en daden moeten wij het evangelie uitdragen zonder direct reacties af te dwingen. Maar het Nieuwe Testament leert ons wel terdege dat de kerk geroepen is het evangelie te verkondigen met het oog op het behoud van de mensen (Marcus 16 : 15, 16; Hand. 13 : 46, 47; Hand. 17 : 30, 31; 2 Cor. 5 : 14-21, 2 Tim. 4 : 1, 2).

In de kritiek op mijn artikelen wordt met instemming de zin van Newbigin aangehaald, dat hij zich niet wil laten indelen bij een exclusivistische, inclusivistische of pluralistische visie.

Newbigin wil niet exclusivistisch denken, alsof er alleen bij het christendom behoud gevonden wordt. Maar hij wil op een andere manier wel exclusivistisch denken: de waarheid van de openbaring in Jezus Christus is uniek.

Newbigin wil ook niet inclusivistisch denken, alsof de andere religies, evenals het christendom, heilswegen vormen. Maar op een andere wijze wil hij het wel, want hij meent dat de reddende genade van God niet alleen bij de christenen gevonden wordt.

Hij verwierpt het pluralisme, dat het unieke en definitieve van Gods werk in Christus ontkent, maar hij aanvaardt het pluralisme dat de genade van God in de levens van alle mensen erkent (182, 183).

Geen relativisme, wel universalisme

Newbigin verzet zich krachtig tegen religieus relativisme. Zijn visie op het evangelie is er één van iemand die door dat evangelie overwonnen is en die er voor buigen wil. Met grote stelligheid spreekt hij over de kracht van het evangelie, als enig middel tot zekerheid in een pluralistische maatschappij. Hij heeft ook een duidelijke visie op de heilsgeschiedenis en spreekt daarbij over Gods verkiezing. Newbigin ziet de heilshistorische lijn lopen van moederbelofte naar noachitisch verbond, en vervolgens van Abraham naar Christus en Pinksteren. Het einddoel is het herstel van alle dingen, op de dag waarop alle volken bij God zullen zijn op de nieuwe aarde.

Wij weten echter uit de Schrift dat er een hemel en een hel is, en daarover spreekt Newbigin niet. Daarover spreekt ook K. Runia niet. Maar H. Bavinck wel (811).

Runia is overigens wel heel genuanceerd. Hij zegt dat de universele spits van Jezus' komst in de wereld geen universalisme betekent. Je kunt niet zeggen dat uiteindelijk alle mensen gered worden. Hoe aantrekkelijk deze gedachte ook is, ze vindt geen grond in de Schrift (57). Belangrijk om Runia zelf te verstaan, vind ik zijn kritiek op Newbigins stelling, dat wij de anderen niet behoeven te bekeren. Dit zou het werk van Gods Geest zijn. Runia noemt dit terecht een onjuiste tegenstelling. De apostelen lieten wél de oproep tot bekering uitgaan (75).

Newbigin komt uiteindelijk bij universalisme uit en kiest daarmee tegen de Schrift. Al geloven we dat Gods wegen hoger zijn dan de onze en dat we op de oordeelsdag verwonderd zullen staan over de grootheid van Gods werken, met universalisme mogen we niet instemmen.

Nu spreekt Newbigin zich soms wel tegen universalisme uit (176), maar dat is omdat hij wil voorkomen dat er geen beslissing gevraagd wordt van de mens. Hij strijdt tegen relativisme en onverschilligheid en voor bekering van de zonde en liefde voor God. Hij spreekt zich voor universalisme uit (88, 178) maar is vuurbang voor een verstandelijk omgaan hiermee. Behalve vertrouwen op God moet er ook vrees voor God zijn.

Newbigins filosofische achtergrond

Als Newbigin over het unieke van het christendom schrijft, of over de universele geldigheid van het evangelie en zelfs als hij over verkiezing spreekt, wordt hij niet alleen door de Bijbel geleid maar ook door een bepaalde filosofie.

Veel invloed heeft hij ondergaan van M. Polanyi en zijn boek *Personal knowledge*.

Newbigin is ervan overtuigd dat hij aan kan wijzen, waarom de wereld van het Westen resistent geworden is voor het evangelie. De oorzaak ligt bij de filosofie van de Verlichting van de 18e eeuw. Maar op deze filosofie valt ook filosofische kritiek te leveren en die gebruikt Newbigin om voor het evangelie in de wereld van het Westen een ingang te vinden.⁵ Wij behoeven in deze artikelen niet een oordeel uit te spreken over de juistheid van Newbi-

gins taxatie van de Verlichting en evenmin over de gedachten van M. Polanyi. Het is voldoende dat we Newbigins gedachtengang proberen te volgen.

Juist de westerse beschaving is in zo sterke mate door de Verlichting beïnvloed. Maar het viel Newbigin op, omdat hij zo lang in atidere culturen had gewerkt, dat juist het Wesren was afgestompt voor de boodschap van de Christus. Hij zat ook niet de klemmende vraag met welk recht de christen aan een ander vraagt om gehoor te geven aan het evangelie.

De filosofie van Polanyi leerde hem dat elke waarheid persoonsgebonden is en toch uitgedragen mag worden met de zekerheid dat ze voor iedereen is bedoeld. Een christen behoeft niet beschroomd te zijn als hij niet zijn standpunt komt. Een christen moet doorzien, dat degene die hem zijn absolute uitspraken verwijt, ze zelf ook doet. Het is eigen aan 'geloof' dat je er voor uit wilt komen en het wilt meedelen aan anderen. In onze cultuur, zo zegt Newbigin, zijn helaas de subjectieve en de objectieve pool van het kennis-proces los van elkaar gehaald. Men doet alsof de feiten puur objectief bekeken kunnen worden. En men doet alsof een geloofsstandpunt alleen maar subjectief zou zijn en alleen maar er op uit zou zijn om het goede voor zichzelf te zoeken. Maar dan doe je net alsof je van een afstand ceteris de feiten kunt bekijken en vervolgens kunt controleren of ze in het geloof in overeenstemming zijn. Dat kan evenwel niemand. Het objectieve en het subjectieve in het kennis-proces horen bij elkaar. Dat betekent dus ook dat iedereen het volste recht heeft om zijn kennis wereldwijd uit te dragen.

Newbigins bezwaar tegen de wereld van vandaag is dat men allemaal pluralist is op het gebied van de 'waarden' maar op het gebied van de 'feiten' niet. De 'waarden' worden ook gereserveerd voor het persoonlijke leven en uit het publieke leven weggehaald. Kerk en prediking behoren in deze gedachtengang tot de wereld van de 'waarden'. Daarom durft men hier niet uit te komen voor de waarheid maar zoekt men de dialoog en wil men het liefst zich relativiserend opstellen. Het is echter pas sinds de Verlichting zo geworden dat men 'waarden' en 'feiten' uit elkaar haalt. Dat deed men vroeger nooit. Dit komt omdat men sinds de Verlichting meent de feiten werkelijk objectief te kunnen waarnemen en beschrijven. Vanaf de Verlichting vraagt men niet meer naar het doel waarvoor iets er is, maar naar de oorzaak waardoor iets er is. De wereld van voor de Verlichting zocht wel het doel van alle dingen, zowel van de feiten als van de waarden. Als iemand God wil dienen loopt hij met de filosofie van de Verlichting vast. De wereld is door de Verlichting pluralistisch gemaakt: men wil een veelvormige samenleving. Men wil dat iemand zijn eigen waarden mag bepalen. Maar als iemand God wil dienen dan moet hij doelgericht kunnen denken. Hij behoort in te zien dat alles door God geschapen is voor het doel dat God erin heeft: de eer van God zelf.

Newbigin heeft voorts geleerd dat elke levenskring een 'plausibiliteits-structuur' heeft. Men heeft in die kring

dan samen vastgesteld – bewust of onbewust – wat aanvaardbaar is en wat niet. Overal gaat men van bepaalde geloofsvooronderstellingen uit. Het evangelie heeft een nieuwe plausibiliteits-structuur meegebracht. Dat is volstrekt acceptabel.

Met Polanyi keert Newbigin zich tegen het modieuze verheffen van de twijfel. Sinds de Verlichting is deze mode er. Maar als mensen iets betwijfelen, doen ze dat altijd op basis van een geloof, waaraan ze niet twijfelen. Newbigin stelt onomwonden: als je iets wilt kennen speelt niet de twijfel de hoofdrol maar het geloof.

Heel erg belangrijk is voor Newbigin de stelling dat de wereld rationeel en contingent is. Griffioen heeft dit punt in zijn analyse er uitgelicht. In deze wereld moeten en kunnen de mensen met hun verstand, hun ratio, werken. Met hun verstand kunnen ze de wereld [indeed] zoeken. De Verlichting heeft daar de nadruk op gelegd. Maar de wereld is ook contingent. Het is niet allemaal te verklaren. Het woord 'contingent' kan o.a. betekenen: toevallig. We kunnen niet verklaren dat de dingen zijn zoals ze zijn. In tegenstelling tot de Verlichting legt de jongere wetenschap daar weer de nadruk op. En deze wetenschap is hier niet in strijd met de Bijbel. Want daarin lezen we dat God alles geschapen heeft zoals Hij het wilde. Dat is voor ons niet te verklaren. De wereld is niet ontstaan omdat uit de volheid Gods de ideeën overstromden en de schepping wel moest worden zoals ze is. Dat hebben de Grieken geleerd en in India is Newbigin dezelfde gedachtengang tegengekomen. Maar de Bijbel leert het zo niet. Newbigin kan instemmen met Augustinus' gezegde: 'Ik geloof om te begrijpen'. Newbigin zegt, in het Polanyi, dat elke kennis uitgaat van een geloof. Hij is er niet zozeer op uit het christendom te verdedigen tegenover het heidendom, zoals Augustinus. Maar hij zegt, vanuit de filosofie, dat de gang van zaken bij het christendom legitiem is. Iedereen gaat van een geloof uit en bouwt vanuit dat geloof zijn kennis op.

J.A. Boersema

¹ In drie artikelen. 'De wortel draagt u', in: *De Reformatie* 66 (1991), 817-819, X7#-830.853-\$55.

² De reactie was van mev. T. Yürümez-Kroon, medewerkster van de stichting *Evangelie en moslems* in Amersfoort. Rijk de reactie was gevoegd het artikel van Coliri G. Chapman, *Naar een mildere visie op de islam?* – een beschouwing van enkele 'evangelische visies' op de islam. De vertaling is van mev. Yürümez, het artikel is eerder in het Engels gepubliceerd onder de titel 'Going soft on islam?', in: *Vox Evangelica* XIX (1989). Dit is een heel waardevol artikel. Mev. Yürümez concludeert, m.i. terecht, dat Chapman de islam niet als voorbereiding op het christelijke geloof ziet. Maar wel is het zo dat Chapman instemt met de door mij besproken 'I. Anderson. Zij plaatsen beiden enkele vraagtekens bij de visie dat één van de basismotieven van zending moet liggen in het feit dat alleen zij, die bewust gehoor geven aan het evangelie, behouden kunnen worden. Maar hier ligt één van mijn bezwaren. Op zichzelf kan ik instemmen met de uitspraak van Anderson en Chapman, dat God in staat is de harten van alle mensen te lezen en te zien of iemand al dan niet enige vorm van verrouwen en berouw van God in zijn of haar hart heeft. Daarmee zeggen ze dat het goed mogelijk is dat moslims, niet als moslims, maar als zondaars die oprecht berouw en geloof tegenover God toelien, door Christus verlossing kunnen ervaren, zelfs al heb-

ben ze het evangelie nooit gehoord of begrepen. Maar mijn bezwaar is dat deze overweging een rem kan gaan zetten op de evangelieverkondiging. Wij mogen niet oordelen maar wij moeten wel het evangelie verkondigen. We mogen niet dat gebod veronachtzamen op grond van de overweging dat God veel dieper kan peilen dan wij wat in de harten van mensen leeft. Als wij het evangelie niet verkondigen hebben wij eigenlijk al een oordeel geveld. We gaan er dan namelijk al van uit dat de anderen zonder Christus te kennen behouden worden.

Mijn andere bezwaar blijft gericht tegen een bepaalde redeneergang, die ik zowel bij N. Anderson als K. Rahner vond. Ze redeneren namelijk beiden vanuit het feit dat God bij Israël voor Christus' komst, heil schonk. En ze vragen dan: Waarom zou dit bij andere godsdiensten niet kunnen?

³ Lessley Newbigin, *The Gospel in a pluralist society*, Grand Rapids 1989; K. Runia, *Het evangelie en de vele religies*, Kampen 1990.

⁴ H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek*, IV, 2e druk, Kampen 1911, 810.

⁵ Door anderen is Newbigins visie op de Verlichting van kritische kanttekeningen voorzien, b.v. door L.A. Hoedemaker, H.W. de Krijff en S. Griffioen in: M.E. Brinkman, H. Noordegraaf (red.), *Het evangelie in het Westen*. Nederlandse reacties op Lessley Newbigin, Kampen 1990. In een voorwoord op *The Gospel in a pluralist society*, Grand Rapids 1989, zegt de directeur van de Wereldraad-commissie van wereldzending en evangelisatie, C. Duraisingh, dat Newbigins analyse van het Westen ook typisch westers georiënteerd. Duraisingh denkt daarbij vooral aan de invloed van M. Polanyi.

PERSCHOUW

Uitverkiezing?

Jazeker! Maar niet van eeuwigheid...

Dat trekt de aandacht. 'Vrijgemaakt predikant ontkent uitverkiezing van eeuwigheid' op de omslag van *Koers* (17 april). Het nieuws was zelfs goed voor de voorpagina van het *Reformatorisch Dagblad*. Dr. H. Venema (geb. 1909), emeritus-predikant van Roodeschool, heeft een boek geschreven: *Uitverkiezing? Jazeker! Maar hoe?* (Kampen: Van den Berg, 1992). In dit boek herschrijft hij zijn proefschrift uit 1965 (Theol. Hogeschool Kampen, Broederweg) over de verkiezing volgens het Nieuwe Testament, maar nu 'voor gewone mensen'. Hij vult het ook aan, want nu betreft hij ook het Oude Testament in zijn overwegingen. Bovendien confronteert hij zich uitdrukkelijk met de gereformeerde belijdenis.

Volgens *Koers* rekent hij radicaal af met de gedachte dat al voor de schepping van de wereld bij God bekend was welke mensen in de hemel en welke mensen in de hel terecht komen. Hij zegt in een vraaggesprek met Tijs van den Brink hierover onder meer (de interviewer wordt geciteerd in cursief):

Ik denk wel dat het bestreden wordt, maar ik verwacht geen veroordeling. Ik ben niet remonstrants.

(...) De traditionele uitverkiezingsopvatting in de gereformeerde gezindte behelst het idee dat de beslissingen gevallen zijn in de eeuwigheid, zodat er niets meer aan te veranderen is. Tegelijkertijd wordt de verantwoordelijkheid van de mens gehandhaafd. Dat vind ik ongerijmd. Als iets beslist is, is het beslist. (...) Je moet je niet bezighouden met dat wat God in de eeuwigheid gedaan zou kunnen hebben. We moeten niet verder kijken dan: 'In den beginne schiep God de hemel en de aarde'.

(...) Je kunt immers niet volhouden dat alles van tevoren is beslist, want dan verdwijnt de verantwoordelijkheid en hou je niets voor de mensen over.

(...) In Dordtse Leerregels hoofdstuk 1 artikel 7 schrijven de opstellers: 'Deze uitverkiezing is een onveranderlijk voornemen van God, waardoor Hij voor de grondlegging der wereld uit het hele menselijke geslacht een vast en groot aantal mensen in Christus tot het heil heeft uitgekozen'. In een bijstelling bij 'het hele menselijke geslacht' staat: 'dat door eigen schuld de oorspronkelijke gerechtigheid verloren en zich in zonde en ondergang gestort heeft'. De Dordtse Leerregels zeggen dus dat God kiest uit mensen die zich in zonde gestort hebben. De verkiezing vindt blijkbaar plaats nadat de zonde is gedaan. Wat de schrijvers van de Dordtse Leerregels daar precies mee bedoelen is voor mij niet duidelijk, want ze stellen in dezelfde zin dat God voor de grondlegging der wereld mensen heeft uitgekozen. Hoe men die twee dingen wil rijmen kan ik niet verklaren. Ik wijk niet af van dit belijdenisgeschrift, ik laat staan wat zij schrijven. Ik begrijp alleen niet precies wat ze bedoeld hebben.

Maar wat dan met Efeze 1 : 4, waar staat dat God 'ons immers in Christus uitverkoren heeft voor de grondlegging der wereld'? Ds. Venema wil dit op een bepaalde manier in verband met vers 3 lezen, waar God wordt ge-

prezen, omdat Hij 'ons met allerlei geestelijke zegen in de hemelse gewesten gezegend heeft in Christus'.

God heeft gezegend en daaruit vloeit de verkiezing voort. De term 'voor de grondlegging der wereld' geeft veel meer de intensiteit van de **bekering** aan dan het tijdstip waarop. Bovendien staat er dat mensen **zijn** uitverkoren in Christus. Dat wil zeggen: duur de inwerking van Christus (...), onder de inwerking van Christus. Je moet deze tekst in z'n verband lezen. Het gaat in Efeze 1 helemaal niet over wat er in de eeuwigheid is gebeurd. Mier wordt beschreven wat God in Christus heeft gedaan.

Anti-lijdelijk en niet remonstrants

Ds. Venema spreekt zich ook uit over zijn motieven:

(...) In de Bijbel wordt niet **voor** niets over verkiezing **gesproken**. God wil dat we ervan weten en Hem daarin eren: 'Geloofd zij God die dat heeft gedaan!' Door Israël is er altijd gezongen over de **uitverkiezing**. Ik denk dat je tegen de Bijbel ingaat, als je de uitverkiezing negeert.

(...) Mijn hoofddoel is de strijd tegen het gevoel van lijdelijkheid dat voortkomt uit de gedachte: 'Het is al een keer beslist, er is niets meer aan te doen'. Daarnaast vecht ik tegen het idee dat God alles heeft bepaald, dat God de grootste massa verloren wilde laten gaan, dat God wilde dat de incniën in **zonde** vielen. Die gedachte is niet naar de Schrift. God is niet de auteur **van** het kwade. God heeft het kwade niet bedoeld. De mens heeft de vrijheid om tegen Gods wil in te gaan. En dus gaan er dingen buiten God om. Dingen die Hij niet heeft gewild en bedoeld. Daarvoor is Hij niet verantwoordelijk. Als je verzocht wordt en je **doet** verkeerdt, **dan is** dat niet naar Gods wil. God heeft niet bedoeld dat je in het kwaad zou vallen. (...) In de Bijbel staat dat wie wordt verzocht, niet mag zeggen dat hij van Godswege wordt verzocht. Je wordt verzocht door je eigen verkeerde neigingen.

Dat ds. Venema de verkiezing als besluit Gods in de eeuwigheid ontkent betekent niet dat hij zich verwant voelt **aan** de Remonstranten.

De remonstranten kennen ook een uitverkiezing. Zij zeggen: 'God kiest uit op grond van wat de mensen doen'. De verkiezing volgt volgens hen op een daad van de mens. Ik zeg: als iemand een gelovige wordt, is dat het werk van God en van Gods Feest. Het geloof is een gave van God, die in ons han wordt gewerkt door de prediking van het evangelie. Daar is geen enkele verdienste van de mens bij. God heeft ons niet gekozen omdat wij al gelovigen waren. God heeft ons verkozen om ons tot gelovigen te maken. Alle eer komt toe aan God, als er iemand tot geloof komt. Als iemand echter zijn eigen weg gaat, dan is hij daar zelf verantwoordelijk voor. De verkiezing is het werk van God. God verwerpt hen die eerst Hem hebben **verworpen**. Paulus zegt in Handelingen 13 dat alle mensen die voor het eeuwige leven bestemd waren, geloofden. In die plaats waren er mensen die naar Paulus toe kwamen. Dat deden ze niet uit zichzelf, maar God heeft hun leven zo geleid dat ze hij Paulus terecht kwamen. God zorgde er ook voor dat ze naar Paulus luisterden. Het was alleen aan Gods zorg te danken dat die mensen tot geloof kwamen. (...) In Handelingen 13 staat ook dat sommigen zich het eeuwige leven niet waardig keurden. Er zijn dus drie soorten mensen. In de eerste plaats is er de tweedeling tussen uitverkorenen en mensen die God in hun wegen laat wandelen,

die niet met het evangelie in aanraking komen. Hoe het met die laatste mensen afloopt zou ik niet durven zeggen. De **uitverkorenen** vallen vervolgens in twee delen uiteen. Een deel dat wel naar God luistert en een deel dat dat niet doet. De uitverkorenen die wel luisteren kunnen zich **nergens** op beroemen. God bewerkt het luisteren in hen. Menren die **verloren** gaan kunnen dat niet aan God **toeschrijven**. (...) Een mens is in staat zich af te sluiten voor de boodschap van God. Dat is dan voor zijn eigen verantwoordelijkheid.

Dat iemand de roeping van het evangelie opvolgt, is ook volgens ds. Venema het werk **van** niemand anders dan de Heilige Geest. Hoe? Een voorbeeld.

Als mijn vrouw jou overreedt om een kopje koffie te drinken, dan heb jij dat kopje koffie gekregen, niet verdiend. Maar als jij die koffie niet wilt, ben jij daar verantwoordelijk voor. *Maar op her moment dat ik het kopje aanneem verricht ik toch een daad?* Je wordt iot die daad bewogen door het spreken van mijn vrouw.

Alwetendheid en almacht

Ds. Venema **maakt** onderscheid tussen alwetendheid en 'albeslissendheid':

Ik verzet mij tegen het idee dat God alles weet omdat Hij alles van te voren heeft beslist. Maar God weet wel alles, want zijn oog gaat over de gehele aarde en merkt alles wat er gebeurt op. Hij dnngt zelfs door in de harten van de mensen, zodat Hij weet welke plannen er worden gemaakt. Hij weet ook wat de gevolgen van die plannen zullen zijn. Op die manier weet God alles. Daarnaast is Hij natuurlijk op de hoogte van zijn eigen plan en de uitkomst daarvan. (...) God wist op hei moment dat Hij Saul koning maakte, niet dat Saul later opstandig zou worden. God dacht echt dat Saul een goede koning was toen Hij hem uitkoos. Het stelde Hem diep teleur dat het fout ging en er staat dat het Hem berouwde dat Hij hem koning had gemaakt. 't Was niet zo dat in Gods plan stond dat Saul zonden moest doen. Het is natuurlijk onaannemelijk dat God iemand als koning aanwijst, waarvan Hij al ziet dat het een slechte heerser zal zijn. (...) Alwetend betekent dat God weet wat er is. Als je zegt dat God ook weet wat er komt, dan **maak** je van alwetendheid albeslissendheid.

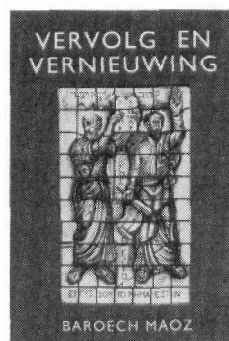
Van den Brink vraagt naar Gods almacht.

Hij is **almachtig** omdat Hij de zonde van de mensen kan beheersen en ondank de opstand en afval van de mensen, **verlossing** kan brengen. Zijn almacht blijkt uit het overwinnen van de tegenstand en de nare gevolgen van de val van Adam. (...) Als er staat dat God almachtig is, wil dat niet zeggen dat God alles gedaan heeft. God beheerst alles. Als Farao Israël onderdrukt, gaat dat niet van God uit. (...) De almacht van God blijkt, als Hij door de strijd heen de overwinning behaalt op Farao. God moest wel alles op alles zetten. Dat blijkt later ook bij het verlossingswerk; God moest er zijn eigen Zoon voor prijsgeven. (...) God is intensief bezig om te werken aan het herstel van de wereld. (...) Het begon met Abraham, maar in Abraham werden meteen al de volken van de aardbodem **gezegend**. God is nog steeds met de wereld bezig door zijn evangelie te laten prediken. En als het evangelie je bereikt, dan bereikt ook Gods verkiezing je. *Dus alle mensen die door het evangelie worden bereikt, zijn uitverkoren*. God roept ze. *Vervolgens hangt hun zaligheid af van her*

feit of ze al dan niet zijn of worden uitverkoren? Het hangt niet van de **uitverkiezing af**, maar het hangt af van het feit of ze die roeping gehoorzamen en de verkiezing **vastmaken**. (...) Het evangelie komt op de mens af: Hij wordt voor de keus **geplaatst**: **luisteren af** niet luisteren. **Het** feit dat het evangelie tot hem komt is niet **zijn verdienste**. (...) We worden niet door ons geloof gerechtvaardigd, in **die** zin dat **we** eerst geloven en op grond **daarvan** uitverkoren worden. We worden uitverkoren om het evangelie te horen en daardoor gelovig te worden. Als er dan mensen zijn die zeggen: 'Het evangelie kan **me niets** schelen', **dan** is dat hun eigen verantwoordelijkheid. Dan **kun** je niet zeggen: 'Het moest van Godswege'. God heeft geen plan gemaakt **waarin** Hij **7ci**: 'Ik wil een groot deel van de mensen in zonde laten vallen'.

Als God ziet aankomen dat het verkeerd gaat, is Hij dan medeverantwoordelijk voor de mislukking? Dr. Venema voelt die consequentie wel **zo** vanwege Gods almacht: de Almachtige *kan* er iets tegen doen, als Hij een verkeerde daad ziet aankomen. **Maas** als Hij daarvan – rechtvaardig (D.L. V, 4) – afziet, er (direct) niets tegen *wil* doen, is Hij dan (mede)verantwoordelijk? Alleen als je de eigen verantwoordelijkheid van de mens over het hoofd ziet!

R. ter Beek

Baroech Maoz

Vervolg en vernieuwing

gerekend en
ingeleid door drs.
R. ter Beek

Een bundel varfrissende opstellen (over o.a. wet en **genade**, ons gebruik van het Oude Testament, de toekomst van Israël) van **een** Jezus-als-Messias-belijdende Jood, die aansluiting heeft **gevonden** bij de reformatische traditie.

Raak en verrassend; een goede aanleiding om de eigen vertrouwde standpunten onder de loep te nemen.

gebonden, 168 pag., f 25,50
verkrijgbaar in de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25. 4460 AA GOES
tel. 01100 - 15591

Leest u **DE REFORMATIE** van een ander?

Neem zelf een abonnement voor maar f 44,75 per halfjaar

Vul onderstaande bon in en stuur hem in een open envelop ronder postzegel aan:
De Reformatie, Antwoordnummer 10,4460 VB Goes.

Of bel even: 01100-15591

Ja, ik wil voortaan De Reformatie elke week in mijn brievenbus.

Naam:

Adres:

Postcode:

Woonplaats:

Ik wacht met betalen op uw acceptgirokaart.